

The background of the page is a dark, blurred image of green leaves, possibly from a plant like a peace lily, with some leaves showing yellowish-green variegation. The leaves are out of focus, creating a bokeh effect.

Rapport fra Højskole- udvalget

December 2004

Rapport fra Højskoleudvalget

Rapport fra Højskoleudvalget

December 2004

Rapport fra Højskoleudvalget

Forfattere: Højskoleudvalget

Redaktion: Kjeld Krarup, Uddannelsesstyrelsen

Produktion: Werner Hedegaard

Omslag: Sangill Grafisk Produktion

1. udgave, 1. oplag, januar 2005: 1.700 stk.

ISBN 87-603-2442-2

ISBN (WWW) 87-603-2444-9

Internetadresse: pub.uvm.dk/2005/hoejskole

Udgivet af Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen, Område for grundskolen og folkeoplysning

Bestilles (UVM 5-462) hos:

Undervisningsministeriets forlag

Strandgade 100 D

1401 København K

E-mail: forlag@uvm.dk

Fax nr. 3392 5219

Tlf. nr. 3392 5220

eller hos boghandlere

Grafisk tilrettelæggelse og repro: Sangill Grafisk Produktion

Trykt med vegetabiliske farver

Trykt af Sangill Grafisk Produktion, miljøcertificeret

Printed in Denmark 2005

Indhold

7	FORORD
8	INDLEDNING
10	1. RESUMÉ
18	2. KOMMISSORIUM OG MEDLEMMER
18	Kommissorium
19	Medlemmer
21	3. UDFORDRINGER
21	Konjunktur eller struktur?
21	En ny kontekst
24	Kontinuitet, forfald eller transformation
25	Folkehøjskolen mellem dannelse og uddannelse
27	Folkehøjskolens tredje søjle
28	Folkehøjskolen mellem gode råd og folkets trang
30	Opløsning af den erhvervsfaglige og studieforberevende undervisning
32	Opløsning af de nationale dannelsesfag
36	Naturvidenskabelig dannelse
37	Æstetisk dannelse
39	Demokratisk dannelse
42	Kostskoleformens udfordringer
44	At påtage sig nye eller genoptage gamle opgaver
45	Styring af højskolerne: Mellem formål, idégrundlag og interesse
46	Folkehøjskolen i et nationalt, europæisk og globalt perspektiv
49	4. HOVEDSIGTET
53	5. REALKOMPETENCE
55	6. VEJLEDNING AF ELEVER

57	7. FORMELLE UDDANNELSER PÅ HØJSKOLER
57	Bestående muligheder
60	Undervisning efter anden lovgivning
66	8. KURSER FOR ELEVER MED SÆRLIGE FORUDSÆTNINGER
69	9. INTEGRATION AF FLYGTNINGE OG INDVANDRERE
71	10. HØJSKOLEØKONOMI OG DELTAGERBETALING
71	Udviklingstendenser i højskolesektorens økonomi
73	Deltagerbetalingen på lange kurser
76	11. HØJSKOLERNE OG LOKALSAMFUNDET
79	12. FORHOLDET MELLEMLANGE OG KORTE KURSER
81	13. REGELFORENKLING
83	14. VILKÅR FOR HUSHOLDNINGS- OG HÅNDARBEJDSSKOLER
87	15. MINDRETALSUDTALELSE
90	16. BILAG
90	Bilag 1: Folkehøjskoler i tal
92	Bilag 2: Husholdnings- og håndarbejdsskoler i tal

Forord

Alle medlemmerne af Højskoleudvalget har deltaget med stor iver i drøftelserne af de mangfoldige emner og problemstillinger, som udvalgets kommissorium omfatter.

Medlemmerne vurderer højskolen ud fra mange forskellige udgangspunkter. Ikke desto mindre er udvalget enig om de fleste konklusioner og anbefalinger.

Det er derfor en glæde at kunne afgive nærværende rapport.

Jeg takker udvalget for et aldrig svigtende engagement i behandlingen af "folkehøjskolen og dens fremtid".

Også en stor tak til sekretariatet for dets bistand til udvalget.

Det har været en krævende opgave at uddrage essensen af en ofte lidenskabelig og kraftig meningsbrydning, som sekretariatet har klaret flot.

Carl Holst
Formand

Indledning

Folkehøjskolen har siden 1994 oplevet et fald i antallet af årselever på 2.200, svarende til ca. 30 pct.

I samme periode er antallet af folkehøjskoler faldet med ca. 15 pct.

Det er i det væsentligste aktiviteten på de lange kurser, der er faldet. Der er hermed relativt set sket en forskydning fra lange til korte kurser.

Faldet i søgningen til folkehøjskolerne skyldes dels, at rekrutteringsgrundlaget er blevet mindre med de små ungdomsårgange, dels at en mindre del af de unge i dag søger højskolerne. Den korte periode, aktivitetsfaldet er sket over, har bragt højskolerne under et økonomisk pres.

På denne baggrund har det for Højskoleudvalget været relevant at drøfte folkehøjskolens placering i det danske samfund.

Udvalget har valgt at beskæftige sig med skiftende tiders udfordringer til højskolerne og de forudsætninger, der har været og er folkehøjskolens vilkår, og som nu er grundlaget for udvalgets konkrete overvejelser og anbefalinger. Den grundlæggende beskrivelse er at finde i rapportens kapitel 3.

Udvalget peger i sin rapport på en række nye muligheder for folkehøjskolens rolle i forhold til den enkelte og i forhold til det samfund, skoleformen er en del af. Udvalget ønsker at fastholde folkehøjskolens frie placering og peger på en lang række samarbejdsmuligheder, som skoleformen kan udnytte mere intensivt fremover. Det er vurderingen, at folkehøjskolen har en særdeles god mulighed for at genfortolke sine opgaver og at påtage sig nye med det mål for øje at blive et tilbud til en større og bredere gruppe af befolkningen, end tilfældet er i dag.

Der er generelt bred opbakning til den danske folkehøjskole, vi kender i dag, og derfor har udvalgets drøftelser taget udgangspunkt i den formålsbestemmelse, der er gældende. Udvalget

har dog ikke følt sig forpligtet til at afstå fra at overveje og foreslå ændringer til formålsbestemmelsen.

Realkompetence og vejledning er to væsentlige udfordringer for det formelle uddannelsessystem og for folkehøjskolen, og udvalget har beskæftiget sig med skolernes mulighed for at bidrage mere intensivt på disse indsatsområder.

Endvidere har udvalget beskæftiget sig med forholdet mellem folkehøjskolen og det formelle uddannelsessystem og har drøftet om og i givet fald hvordan, højskolernes tilbud kan inkludere formel uddannelse.

Også spørgsmålet om målgruppe har været drøftet, specielt i forhold til elever med særlige forudsætninger, herunder flygtninge og indvandrere.

De økonomiske vilkår for højskolerne og for eleverne har været drøftet, herunder forholdet mellem korte og lange kurser. Udvalget har i den forbindelse foreslået, der ligger uden for kommissoriets forudsætninger om udgiftsneutralitet.

På grund af lovfællesskabet mellem højskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler har udvalget endvidere forholdt sig til, i hvilket omfang der er grundlag for, at udvalgets anbefalinger på højskoleområdet også kan udstrækkes til at gælde for husholdnings- og håndarbejdsskolerne.

1. Resumé

Kapitel 2. Kommissorium og medlemmer

Med udgangspunkt i den bestående folkehøjskole skal Højskoleudvalget komme med overvejelser, vurderinger og forslag for fremtidens folkehøjskole inden for dannelse, uddannelse, vejledning, studie- og erhvervskompetence, integration, regional betydning, forholdet mellem lange og korte kurser og samarbejde med uddannelsesinstitutioner. Kommissoriet forudsætter, at udvalget kommer med forslag, der er udgiftsneutrale. Når enkelte forslag ikke opfylder denne forudsætning, fremgår det af rapporten. Husholdnings- og håndarbejdsskolernes vilkår skal medtænkes i udvalgsarbejdet.

Undervisningsministeren har nedsat et bredt sammensat udvalg, som består af 15 medlemmer med amtsborgmester Carl Holst som formand. Ministeren har udpeget tre medlemmer efter indstilling fra de berørte skoleforeninger.

Kapitel 3. Udfordringer

Folkehøjskolen står over for problemer af såvel strukturel som konjunkturmæssig karakter. Bevægelser i retning af det globale, det europæiske, det multikulturelle og det individuelle er nye udfordringer for skoleformen, hvis historie kan beskrives som en kontinuitets-, forfalds- eller en transformationshistorie. Folkehøjskolen er placeret mellem dannelse, uddannelse og kostskolesamvær. Det er karakteristisk, at eleverne kommer frivilligt, og at højskolerne tager udgangspunkt i elevernes ønsker. På mange højskoler har en del af undervisningen indtil 1970'erne haft et erhvervsfagligt eller studieforberedende sigte, som er blevet afløst af æstetiske, musiske og kropslige fag.

Naturvidenskabelig, æstetisk og demokratisk dannelse har været en udfordring for folkehøjskolen og vil også være det i fremtiden - ligesom det også har været og vil være en udfordring at fastholde kostskoleformen som et vigtigt dannelsesrum i et stærkt individualiseret samfund. Livslang læring er en vigtig præmis, der ikke længere er knyttet til en bestemt livsalder,

men i stigende grad er en livsform, hvor også højskolerne bliver udfordret. Folkehøjskolen er placeret i et nationalt, europæisk og globalt perspektiv, og denne udfordring kan siges at ligge i forlængelse af Grundtvigs universitetstanker.

Kapitel 4. Hovedsigtet

Det gældende hovedsigte er folkelig oplysning. Udvalget har drøftet behovet for at udvide og tydeliggøre sigtet – ikke mindst på baggrund af de seneste års internationale udvikling.

Et flertal foreslår et hovedsigte, som tager udgangspunkt i det bestående og med en udvidelse,

- så hovedsigtet bliver: Livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse.

Med denne udvidelse er det flertallets opfattelse, at det eksistentielle og det samfundsmæssige sigte gøres mere tydeligt samtidig med, at folkehøjskolen bevarer de klassiske højskolebegreber som folkelig og oplysning.

Et mindretal går ind for det bestående hovedsigte: Folkelig oplysning.

Udvalget er enig i, at der ikke skal være en kanon bestående af fag, temaer eller emner, som skal indgå i alle kurser, men

- at højskolerne skal dokumentere, hvordan hovedsigtet indgår i det enkelte kursus.

Kapitel 5. Realkompetencer

Udvalget finder, at der er behov for et mere ligeværdigt forhold mellem reelle og formelle kompetencer, og for at realkompetencer værdsættes højere. Med regeringens redegørelse til Folketinget om realkompetence ser udvalget en mulighed for, at de kompetencer, den enkelte erhverver sig gennem et højskoleophold, vil kunne både synlig- og nyttiggøres i uddannelsessystemet.

Udvalget foreslår,

- at Undervisningsministeriet tager initiativ til at udvikle metoder til en vurdering af den enkeltes kompetencer, der omfatter både personlige, sociale og almene kompetencer,

samt evnen til at kunne kombinere forskellige faglige områder, og at der igangsættes et udviklingsprojekt, hvor højskolerne indgår i et samarbejde med uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet for at afprøve forskellige modeller for dokumentation og godskrivning af realkompetence.

Kapitel 6. Vejledning af elever

Med vejledningsreformen er vejledning om uddannelse og erhverv professionaliseret. Folkehøjskolens særlige vejledningsopgave drejer sig efter udvalgets opfattelse først og fremmest om eksistentiel vejledning, medvirken til elevernes afklaring, informationssøgning og arbejde med valgprocesser.

Udvalget finder,

- at højskolerne bør samarbejde med vejledningscentre, at højskolelærerne bør efteruddannes til opgaven, og at højskolerne vejledningsindsats bør evalueres om senest fem år.

Kapitel 7. Formelle uddannelser på højskoler

Inden for gældende lovgivning findes der en række muligheder for, at højskolerne kan medvirke til elevernes formelle uddannelser. Det er udvalgets opfattelse, at de gældende muligheder ikke udnyttes i tilstrækkeligt omfang og derfor bør tydeliggøres og understøttes.

For at højskolerne i højere grad kan medvirke til kursisternes formelle uddannelse, mener et flertal i udvalget,

- at der er behov for, at højskolerne får mulighed for at tilbyde og eller integrere undervisning efter anden lovgivning i højskolerne undervisningstilbud gennem et fleksibelt samarbejde mellem højskoler og uddannelsesinstitutioner.

Efter gældende regler skal højskoler som minimum undervise i 28 lektioner ugentligt. Efter flertallets opfattelse

- kan omfanget af undervisningen efter anden uddannelseslovgivning være på op til en tredjedel af minimumstimetallet - ni lektioner om ugen. Undervisning efter anden lovgivning kan øges ud over ni lektioner ved at udvide det samlede lektionstal. Den kan dog ikke overskride halvdelen af den sam-

lede undervisning på højskolen. Mindst 19 lektioner om ugen skal altid være almindelig højskoleundervisning. Ordningen bør være fleksibel i forhold til hele kurssets tilrettelæggelse.

Udvalget peger på en købsmodel, hvor højskolen køber undervisning hos en part, der er godkendt til at udbyde den pågældende undervisning. Flertallet lægger vægt på,

- at de principper, der skal gælde for højskolernes køb af undervisning efter anden lovgivning, dels medvirker til at styrke det lokale samarbejde mellem højskolerne og uddannelsesinstitutionerne, dels medvirker til at sikre en så bred tilgængelighed til undervisningstilbuddene som muligt uanset højskolernes geografiske placering, ligesom den sikrer en administrativt enkel betalingsordning.

For at styrke mulighederne for fortsat uddannelse og forbedring af erhvervsmuligheder for de elever, der er uden gymnasial uddannelse foreslår et flertal i udvalget,

- at undervisning efter anden lov for elever uden gymnasial uddannelse udløser tilskud på både højskolen og den pågældende uddannelsesinstitution.

Et flertal i udvalget vil endvidere anbefale

- et studieforberedende 1-årigt højskoleforløb, der sigter mod optagelse på bl.a. korte og mellemlange videregående uddannelser.

To af udvalgets medlemmer finder ikke, at der er behov for, at højskolerne får mulighed for at tilbyde undervisning efter anden lovgivning. De finder, at flertallets forslag vil medføre eksterne krav til undervisningens indhold og begrænse folkehøjskolens mulighed for at være en fri uddannelsesinstitution.

Hele udvalget er enig om, at højskolerne fortsat skal være prøve- og eksamensfrie.

Kapitel 8. Kurser for elever med særlige forudsætninger

Udvalget er enig i, at højskolernes kurser altid skal opfylde folkehøjskolens hovedsigte - uanset hvilke forudsætninger elever-

ne har. Der er desuden enighed om, at højskolekurser i almindelighed skal være åbne for alle, og at der normalt ikke må stilles betingelser om særlige kvalifikationer, kompetencer eller egenskaber for at kunne deltage.

For at virke for folkelig oplysning over for grupper, som traditionelt ikke benytter højskolerne, kan der være et behov for at kunne tilbyde almene kurser for grupper, som har særlige forudsætninger, f.eks. medlemskab af en forening, særlige faglige forudsætninger, eller flygtninge/indvandrerbaggrund.

Udvalget foreslår,

- at 15% af årseleverne kan opnås på kurser, som er tilrettelagte for elever med særlige forudsætninger.

Kurser for ansatte inden for samme virksomhed eller koncern og foreningers landsmøder, generalforsamlinger eller lignende kan dog ikke være omfattet af tilskudsgrundlaget. Kurser, der er omfattet af 15%-reglen, kan ikke indgå i opfyldelsen af mindstekravet om lange kurser i 20 uger.

Kapitel 9. Integration af flygtninge og indvandrere

Højskolerne er på mange måder velegnede i arbejdet med at integrere flygtninge og indvandrere, da kostskoleformen og traditionen for undervisning og samvær mellem mennesker med forskellige forudsætninger er veletableret. Ligesom “de nye danskere” vil have udbytte af at komme i et tæt dansk miljø, så vil også “de gamle danskere” have stort udbytte af at få et nært kendskab til flygtninge og indvandrere.

Udvalget anbefaler,

- at der afsættes midler til vejledning og information over for såvel flygtninge og indvandrere som vejlednings- og integrationsmyndigheder om højskolernes tilbud.

Kapitel 10. Højskoleøkonomi og deltagerbetaling

Det faldende elevtal og en række andre faktorer har haft en negativ effekt på højskolernes økonomi, og højskolerne har

gennem de seneste par år aktivt forsøgt at tilpasse sig de ændrede vilkår. Sektoren har i samme periode fået en række taxameterløft for at nedbringe deltagerbetalingen på lange højskolekurser.

Udvalget finder,

- at den gennemsnitlige ugentlige deltagerbetaling på lange kurser er for høj og anbefaler, at deltagerbetalingen skal svare til et niveau, der helt eller delvist alene dækker kost og logi.

For at understøtte denne anbefaling foreslår udvalget, at

- at der genetableres en statslig elevstøtteordning for elever på højskolernes lange kurser.

Forslaget opfylder ikke kommissoriets forudsætning om udgiftsneutralitet.

Kapitel 11. Højskolerne og lokalsamfundet

De danske højskoler har traditionelt fungeret som kraftcentre og omdrejningspunkter i de lokalsamfund, hvor de har været beliggende. Udvalget har drøftet, om der kan være behov for vilkår, der særligt tilgodeser skoler i udkantsområder. Udvalget finder imidlertid, at tilskudsregler og andre vilkår bør være neutrale i forhold til skolernes geografiske placering og placering i det lokale samfund. Højskoleloven skal være en ren skolelov og ikke samtidig være et redskab i regionalpolitikken.

Som en konsekvens heraf indstiller udvalget,

- at den gældende dispensationsmulighed for kravet om mindst 24 årselever, der alene gælder for skoler, der i en årrække har haft stor folkelig og kulturel betydning for lokalområdet, bortfalder.

Kapitel 12. Forholdet mellem lange og korte kurser

Udvalget finder, at de lange kurser udgør højskolernes kernevirkksomhed. Da en stigende del af højskolernes aktivitet udgøres af de korte kurser, har udvalget drøftet, om der burde ske en overflytning af statstilskud fra de korte kurser til de lange for at stimulere tilgangen til de lange kurser.

Da udvalget finder,

- at de korte kurser fortsat bør støttes, og da der allerede efter gældende regler sker en betydelig prioritering i tilskudssatserne til fordel for de lange kurser, kan udvalget ikke anbefale, at der sker yderligere ændringer i tilskudsrelationerne mellem korte og lange kurser.

Kapitel 13. Regelforenkling

Udvalget har noteret sig, at der løbende er kontakter mellem højskolerne og Undervisningsministeriet om regelforenkling. Dette arbejde bør videreføres mellem parterne.

Udvalget foreslår herudover,

- at de detaljerede regler om afkortede kursusuger forenkles.

Kapitel 14. Vilkår for husholdnings- skoler og håndarbejdsskoler

Husholdnings- og håndarbejdsskolerne er som højskolerne omfattet af lov om frie kostskoler. Udvalget finder, at husholdnings- og håndarbejdsskolernes kombination af folkelig oplysning og perspektivering af praktiske kundskaber er væsentlig, og at lovfællesskabet bør videreføres.

- Udvalgets forslag om højskolerne bør også omfatte husholdnings- og håndarbejdsskolerne.

Husholdnings- og håndarbejdsskolerne har gode erfaringer med at tilbyde unge elever undervisning med prøve i 10. klasse.

For at give skolerne en mulighed for at tilbyde voksne elever undervisning og prøve på samme niveau, foreslår udvalget, at

- at husholdnings- og håndarbejdsskolerne kan godkendes til at undervise og – i modsætning til højskolerne – afholde prøve i almen voksenuddannelse.

Kapitel 15. Mindretalsudtalelse

Et mindretal, som består af to medlemmer, har uddybet deres synspunkter. Mindretallet følger kun delvist flertallets forslag i kapitel 4 og 7.

Mindretallet opfatter folkelig oplysning som et dansk og et globalt begreb, der rummer både livsoplysning og demokratisk dannelse.

Mindretallet finder ikke, at højskolerne vinder ved at plagiere andre uddannelser, men ved at markedsføre netop den reale kompetence, som højskolen kan give sine elever. Der vil være en risiko for, at undervisningen efter anden lovgivning vil komme til at indtage en dominerende plads, hvilket vil være til skade for den almindelige højskoleundervisning og for samværet uden for undervisningen.

Kapitel 16. Bilag

Indeholder nøgletal for højskoler og husholdnings- og håndarbejds-skoler.

2. Kommissorium og medlemmer

Kommissorium

Undervisningsministeren nedsætter et højskoleudvalg. Udvalget har til opgave at drøfte folkehøjskolens placering i det danske samfund med udgangspunkt i den gældende formålsbestemmelse for folkehøjskolen, sådan som den er beskrevet i gældende lov.

Folkehøjskolerne har siden 1995 oplevet et fald i antallet af elever på ca. 2.000 årselever, svarende til ca. 25 pct. Aktivitetsfaldet på folkehøjskolerne er blandt andet forårsaget af en reduceret søgning til de lange kurser samt en forskydning af aktiviteten fra lange til korte kurser. I samme periode er antallet af højskoler reduceret med ca. 13 pct.

De seneste år har folkehøjskoleområdet gennemlevet en række ændringer, der kan medvirke til grundlæggende at ændre folkehøjskolernes rolle i det danske uddannelsesbillede.

På baggrund af de seneste års udvikling ønskes:

- en vurdering af højskolens mulighed for at påtage sig nye eller genfortolke hidtidige opgaver i forhold til udvikling af almen dannelse, herunder naturvidenskabelig dannelse, international forståelse og demokratiopfattelse
- en vurdering af behovet og mulighederne for, at højskolen påtager sig studie- og erhvervsvejledning og dokumenterer deltageres realkompetencer
- forslag til, hvordan højskolerne kan medvirke til kursisternes uformelle og formelle uddannelse, eventuelt ved at tilbyde (dele af) formelt kompetencegivende forløb
- beskrivelse af højskolens tilbud og muligheder for den voksne deltager, herunder også i forhold til arbejdsmarkeds-tilknytning

- udvalgets overvejelser af, hvordan højskolen kan medvirke i arbejdet med at integrere flygtninge og indvandrere i det danske samfund.

Udvalgets forslag, overvejelser og vurderinger skal tage højde for mulige regionalpolitiske konsekvenser og for højskolernes muligheder for at samarbejde med andre former for uddannelsesinstitutioner. Samtidig må udvalget overveje forslagernes konsekvenser ud fra ønsket om regelforenklning og tilkendegive, om de indebærer behov for ændring af formålsbestemmelsen.

Endelig bedes udvalget overveje fordele og ulemper ved at prioritere lange kurser på bekostning af de korte.

Da folkehøjskolerne er en del af et lovfællesskab, hvor også husholdningsskoler og håndarbejdsskoler henvender sig til voksne deltagere, anmodes udvalget om at medtænke disse skoler i udvalgets arbejde.

Udvalget kan nedsætte underudvalg og indkalde kompetencepersoner.

Undervisningsministeriet yder sekretariatsbistand inden for ministeriets ramme.

Forudsætningen for udvalgets arbejde er udgiftsneutralitet.

Udvalget afgiver en rapport til undervisningsministeren inden udgangen af 2004.

Medlemmer

Udpeget af ministeren:

amtsborgmester Carl Holst (formand)
chefkonsulent Morten Albæk, Danske Bank
direktør Margit Christiansen, CVU Fyn
godsejer, tidl. minister Britta Schall Holberg
lektor Ove Korsgaard, Danmarks Pædagogiske Universitet
kontorchef Jakob Lange, Københavns Universitet
formand, tidl. minister Ebbe Lundgaard, FDB
formand Søren Møller, DGI

forstander Troels Rasmussen, Nordjyllands Idrætshøjskole
tidl. minister Grethe F. Røstbøll
formand Margrethe Thise, Landssammenslutningen af Højsko-
lernes Elevforeninger
konsulent Anette Wolthers, Wolthers-Consult

*Udpeget af ministeren efter indstilling fra Folkehøjskolernes For-
ening i Danmark:*

formand Louis Mogensen
forstander Helga Koldby Kristiansen

*Udpeget af ministeren efter indstilling fra Foreningen af Hushold-
nings- og Håndarbejdsskoler:*

formand Dorte Bondo

3. Udfordringer

Konjunktur eller struktur?

Folkehøjskolen har altid været underlagt konjunkturmæssige svingninger. Mange højskoler er blevet nedlagt og nye oprettet gennem de 160 år, højskolen har eksisteret. At noget forgår, og noget nyt opstår, udgør en integreret del af folkehøjskolens selvforståelse. Men det voldsomme fald i antallet af årselever siden 1994 er dramatisk historisk set og rejser derfor spørgsmålet: Er der tale om svingninger af samme karakter, som folkehøjskolen har været underlagt gennem hele historien? I så fald må skoleformen prøve at klare sig igennem så godt som muligt, indtil konjunkturerne vender. Eller er der tale om mentale og strukturelle ændringer af en sådan karakter, at folkehøjskolen befinder sig i en fundamentalt anden situation end tidligere? I så fald er det ikke nok at vente på mere gunstige konjunkturer, hvis målet er at opretholde folkehøjskolen som en vigtig skoleform i det danske samfund. Det er med det mål for øje, at højskoleudvalget er nedsat og har arbejdet.

Som forklaring på de seneste 10 års udvikling indgår der klart faktorer af konjunkturmæssig karakter. For eksempel er antallet af unge mellem 20 og 22 faldet gennem de senere år og vil først stige væsentligt i 2009. Det kan derfor være fristende at fortolke de senere års fald alene som et konjunkturfænomen. Men det kan også være farligt. Meget tyder nemlig på, at folkehøjskolens nuværende krise ikke kun er af konjunkturmæssig, men også af strukturel karakter.

En ny kontekst

Det danske samfund er i dag et væsentligt andet end det, som folkehøjskolen blev født ind i. Danmark er ikke længere et landbrugssamfund, knap nok et industrisamfund, men på vej ind i en postindustrial samfundsform, som vi ser konturerne af. Samfundsudviklingen er præget af det, som i kort form kan sammenfattes i begreber som globalisering, europæisering, multikulturalisering og individualisering.

Globalisering

Gennem de seneste årtier er der sket et samfundsøkonomisk epokeskift, der er ved at gøre viden, videnskab og videnproduktion til den vigtigste produktivkraft. Et grundlæggende træk ved globaliseringsprocessen synes i dette perspektiv at være en ny form for arbejdsdeling, nemlig videndeling, der primært er blevet muliggjort af den nye informations- og kommunikationsteknologi. Ved hjælp af de nye kommunikationsmuligheder løftes produktionen i stigende grad ud af nationalstatens rammer, og økonomien flettes sammen med andre nationale økonomier i et overnationalt kredsløb. Men identitetsdannelsen synes ikke uden videre at følge de samme veje som produktion og økonomi. Vi ser således både et samspil og et modspil mellem globalisering som økonomisk proces og identitetsdannelse på såvel det individuelle som kollektive plan.

Om end folkehøjskolen har en lang tradition for at have udenlandske elever, er det noget nyt, at cirka 20 pct. af eleverne på de lange kurser nu kommer fra udlandet. Gennem de senere år er en række højskoler således i et vist omfang blevet globalt orienterede skoler.

Europæisering

I Europa er der siden 2. verdenskrig sket en økonomisk, juridisk og politisk integrationsproces, der udfordrer og komplementerer det nationale demokrati og dets nationalkulturelle grundlag. Ligesom det danske samfund i sin helhed står folkehøjskolen nu i et spændingsfelt mellem på den ene side et nationalpolitisk forfatningsgrundlag samt en national-kulturel og national-politisk tradition, og på den anden side en EU-forfatning, der bygger på en række fælles europæiske værdier og et kosmopolitisk sindelag.

På nationalt plan har den danske folkehøjskole set det som en vigtig opgave at fremme den demokratiske proces gennem udvikling af og deltagelse i det civile samfund. I dag kan erfaringerne herfra med fordel bruges for at fremme en tilsvarende proces på europæisk plan. Det skete bl.a. under det danske formandskab i første halvår 2000, da 1000 unge fra Europa deltog i et 14-dages kursus på 13 højskoler, hvor målet var at diskutere

re indholdet i og udarbejde forslag til den EU-forfatning, som det europæiske konvent arbejdede med.

Multikulturalisering

I århundreder har folkenes kollektive vandringer – migrationsbevægelser – haft retning fra Europa til andre kontinenter. De nye migrationsbevægelser har nu retning mod Europa. De fleste europæiske nationalstater er gennem de seneste årtier blevet præget af større etnisk, kulturel og religiøs diversitet. I Danmark har migrationen medført, at landet har fjernet sig fra det nationale ideal, der bygger på sammenfald mellem folk, nation, sprog, kultur og stat. Det har betydet, at den selvfølgelighed, hvormed mange har opfattet sig som dansker i Danmark, er blevet udfordret – med betydelig usikkerhed til følge.

Den danske folkehøjskole har en stærk tradition som fortæller for nationale mindretal. Om end denne tradition ikke uden videre giver svaret på de problemstillinger, som et mere multi-etnisk, multikulturelt og multireligiøst samfund rejser, kan den få betydning for opretholdelse af sammenhængskraften i det danske samfund. At blive en agtet borger i Danmark er således ifølge Grundtvig noget, alle bør stræbe efter, “men det er ens både for kristne, jøder og hedninger, og bør stå aldeles uden for trossagen”.¹

Individualisering

Den stigende individualisering inden for de vestlige samfund omtales ofte som en faktor, der ligeledes har gennemgribende indvirkning på samfundslivet. Med den kulturelle frigørelse og øgede værdipluralisme, synes det enkelte individ i højere grad end tidligere at være “kastet tilbage på sig selv” i dets eget selv-dannelsesprojekt. Denne individualisering kan beskrives som en moralsk samfundsopløsende tendens eller som en systemintegrerende tendens. Individualisering kan imidlertid også beskrives som et fænomen, der ikke nødvendigvis er et tegn på egoisme, kulturel snæverhed eller udtryk for systemets tvang. Visse former for individualisering kan ses som frigørende og

¹ Grundtvig: Værker i udvalg, bd. 4:143.

som nye orienteringsforsøg i senmoderniteten, hvor livsæstetiske og eksistentielle søgeprocesser sættes på dagsordenen, og hvor nye former for fællesskaber og solidaritet opstår. Disse søgeprocesser har de seneste tre årtier været synlige træk i samfundsudviklingen – med folkehøjskolen som et af de steder, hvor de har været mest synlige.

De fire processer – globalisering, europæisering, multikulturalisering og individualisering – synes på afgørende vis at præge samfundsudviklingen i Danmark og stille landet over for store udfordringer. Folkehøjskolen står ligeledes over for nye udfordringer, idet disse processer ikke alle ligger i umiddelbar forlængelse af det, der var folkehøjskolens idé- og dannelsesmæssige udgangspunkt.

Kontinuitet, forfald eller transformation

Folkehøjskolens historie kan beskrives – og bliver beskrevet – ud fra tre forskellige perspektiver: som en *kontinuitetshistorie*, en *forfaldshistorie* og en *transformationshistorie*.

At beskrive folkehøjskolen som en kontinuitetshistorie er det mest almindelige. Med udgangspunkt i oprettelsen af Rødding Højskole i 1844 spindes der en rød tråd frem til nutiden. Nok har der været konjunkturmæssige svingninger, og nok er der sket nogle afgørende ændringer gennem folkehøjskolens historie, men folkehøjskolens kerne er uforandret siden 1844.

At beskrive folkehøjskolens historie som en forfaldshistorie er ligeledes en kendt genre. I mellemkrigstiden blev de såkaldte humanister kritiseret af de såkaldte mytologer for at svigte folkehøjskolens oprindelige grundlag. Mytologerne ville have folkehøjskolen ført tilbage til Grundtvig, som skulle genrejses. Kravet om at få folkehøjskolen tilbage på sporet har været formuleret utallige gange – og bliver det stadig.

At beskrive folkehøjskolens historie som en transformationshistorie er sikkert den mest givtige indfaldsvinkel til forståelse af såvel folkehøjskolens historie som dens aktuelle situation. Bruget af begrebet transformation indikerer dog ikke, at folke-

højskolen skulle være en hel anden institution efter en transformationsproces.

Siden starten i 1844 kan folkehøjskolen siges at have gennemgået to store transformationsprocesser, og den står sikkert midt i en tredje. Den første satte ind efter nederlaget i 1864, hvor højskolerne ændrede sig fra at være højere bondeskoler til folkehøjskoler. Det var først efter, hvad forstander Ludvig Schrøder, Askov Højskole, kaldte “den store ulykke”, at den grundtvigske højskole blev den dominerende form for højskole. Den anden transformation skete i forlængelse af samfundsopbruddet omkring 1970. Den tredje er siden år 2000 blevet stadig tydeligere – i takt med det fortsatte fald i antal årselever. I det følgende vil kun den anden og den tredje blive uddybet.

Folkehøjskolen mellem dannelse og uddannelse

Folkehøjskolen blev skabt for at erstatte én form for dannelse med en anden. Forenklet sagt var spørgsmålet, om det var nødvendigt at lære latin for at blive et dannet menneske i Danmark, eller om man kunne blive det ved hjælp af det sprog, som folket talte, nemlig dansk. I Grundtvigs skoleskrifter er det kampen mellem latinsk og dansk dannelse, der er den centrale, ikke kampen mod erhvervs-mæssig uddannelse. Tværtimod, i flere af sine skrifter fremhæver han, at folkehøjskolen – ud over folkelig dannelse – også skal give erhvervsfaglige færdigheder.

At få dansk anerkendt som dannelsessprog gav mulighed for, at ikke kun eliten kunne blive dannede mennesker, men også folket. Det var ikke kun sproget, der skilte i denne dannelseskamp, det samme gjorde opfattelsen af kultur. Det kommer for eksempel til udtryk i et replikskifte mellem biskop Martensen, København, og Ernst Trier, Vallekilde: “Er det virkelig Deres mening, kære Trier, at De vil gøre æstetisk dannede mennesker ud af disse karle og piger?” Nej, det ville Trier ikke: “Det jeg vil give eleverne del i, er ikke den æstetiske dannelse, men en virkelig poetisk opfattelse af livet. Ikke den, der giver fordringer til livet, så de ikke kan malke en ko, fordi lugten i stalden svækker

livsnydelsen, men den dannelse, der giver glæde i arbejdet”.²

Ernst Triers bestræbelse var at fremme vekselvirkningen mellem åndsliv og produktionsliv, mellem myter og mønster.

Om end den afgørende frontlinje i folkehøjskolens første årtier ikke gik mellem dannelse og uddannelse, var der fra starten visse spændinger mellem de to dimensioner. På Rødding Højskole opstod der således kort efter åbningen en strid om, hvorvidt folkelig-national dannelse eller landbrugsfaglig uddannelse skulle have første prioritet. Selv om landbrugslæreren led nederlag i denne strid, forblev landbrugsundervisningen en del af programmet. Dermed blev Rødding model for udviklingen efter 1864, hvor de grundtvigske højskoler satsede på at kombinere to ting. Det ene var at give de unge en folkelig-national dannelse, der gjorde dem til en del af et selvbevidst dansk folk, det andet var at give en landbrugsfaglig uddannelse, der satte dem i stand til at forbedre driftsforholdene i landbruget. Det arketypiske eksempel på dette samspil mellem dannelse og uddannelse er det første efterårsmøde på Askov Højskole i 1865, hvor der blev holdt tre foredrag: ét om nordisk mytologi, ét om det sønderjyske spørgsmål og ét om spat hos heste.

Dannelse er i sit udgangspunkt selvdannelse, men ifølge den dannelsesteori, som Grundtvig bygger på, står mennesket ikke kun i et forhold til sig selv, men også til et samfund og til verden i sin helhed. Den danske folkehøjskole stod selvfølgelig i et særligt forhold til det danske samfund. Gennem historien har de forskellige højskoler engageret sig i samfundsproblemer og samfundsopgaver af forskellig art. Fra 1864 og frem til 1. verdenskrig var et folkeligt-nationalt perspektiv fælles for de fleste højskoler. Efter krigen blev perspektivet på en række skoler suppleret med for eksempel et stærkt engagement i fredsarbejde og mellemfolkeligt arbejde.

For mange højskoleelever indgik et højskoleophold imidlertid ikke kun i et dannelses-, men også et uddannelsesperspektiv. For de fleste unge på landet var nogle måneder på en højskole

² Cf. Mette Thomson: *Kunsten og folkehøjskolen*, 1982:46.

eneste mulighed for at få mere undervisning, end de havde fået i almueskolen. Alle højskoler underviste i dansk og regning; næsten alle havde landbrugsfaglig undervisning, alene omfanget varierede. På landet manglede der imidlertid ikke kun uddannelsesmuligheder for landmænd, men også for landhåndværkere. I 1904-05 fandtes der håndværkerafdelinger på en tredjedel af alle højskoler. I 1901 startede Askov Højskole elektricitetskurser for møllere og mejerister. Fra 1904 til 1918 blev der på forsøgsmøllen på Askov Højskole afholdt tremåneders kurser, hvor elektrikere fik en uddannelse som en slags landlige installatører. På Vallekilde Højskole var håndværkerafdelingen på et tidspunkt den største afdeling på højskolen.

Gennem årtier påtog de private højskoler sig således en lang række funktioner og opgaver af uddannelsesmæssig og social karakter. Og dét hvad enten de enkelte højskoler udsprang af eller bekendte sig til grundtvigianismen, Indre Mission, arbejderbevægelsen, husmandsbevægelsen, andelsbevægelsen, gymnastikbevægelsen mv. Selv om de ideologiske forskelle mellem disse skoler kunne tage sig drabelige ud i samtidens øjne, fungerede skolerne – set med eftertidens øjne – på nogenlunde samme måde, nemlig både som dannelses- og uddannelsesskoler.

Men til forskel fra faghøjskoler (som for eksempel Landbohøjskolen og Danmarks Tekniske Højskole) har folkehøjskolens identitet fra starten bygget på den præmis, at dannelsesdimensionen skal have højere prioritet end uddannelsesdimensionen.

Folkehøjskolens tredje søjle

Højskolen har fra starten i 1844 været kendetegnet ved et stærkt fokus på kostskoledimensionen. Den enkelte højskoles idé- og værdigrundlag blev ikke blot formidlet gennem undervisningen, men også gennem leveregler og samværsformer. Det betød, at spisning, underholdning, fest mv. har medvirket til at konstituere højskolen som institution og som et særligt dannelsesrum. Mens dannelse og uddannelse har udgjort de to søjler, har kostskolelivet udgjort den tredje søjle i forståelsen af, hvad en højskole er for en institution. En vigtig inspiration til sin højskolevision fik Grundtvig i Cambridge, da han i sommeren 1831 blev inviteret til at bo og deltage i alle måltiderne sammen

de øvrige lærere på stedet: “På Collegierne spistes der i en stor Hal ved lange Borde med Bænke, som i Bønder-Stuer, og da Alumnerne kan tage til bords med sig hvem de vil, spiste jeg snart hist og snart her, hvor vi som kiendes, mødtes.”³ Som Grundtvig blev betaget af livet på Cambridge, har generation efter generation af unge været betaget af og begejstret for samlivet gennem nogle måneder på danske højskoler.

Folkehøjskolen opbyggede en række institutioner og ritualer, der efterhånden blev et kendetegn – for nogen definitionen – på en højskole.

- Fælles måltider
- Morgensamlinger som en fælles start på dagen
- Foredrag
- Fællessangen efter højskolesangbogen
- Kulturelle og sociale arrangementer om aftenen
- Fest med (folke)dans lørdag aften
- Højskolelæreren som lever sammen med eleverne ud over de rammer, undervisninger skaber

I praksis er disse elementer blevet vægtet forskelligt fra højskole til højskole. Men der er ingen tvivl om, at også for mange unge i dag er det netop disse kulturelementer, der udfordrer og provokerer, og som udgør et væsentligt grundlag for de dannelsesprocesser, eleverne indgår i.

Folkehøjskolen mellem gode råd og folkets trang

Folkehøjskolen har som privat skole siden starten stået i det dilemma, som Ludvig Schrøder stærkere end nogen anden har peget på, nemlig at alle gode ideer og intentioner om, hvad der er folkehøjskolens opgave, jo i sidste instans afhænger af, om man kan tiltrække kunder. Vi er, siger Schrøder i en tale i 1872, nødt til at rette os efter folkets virkelige trang. “Vi maa

³ Jf. breve fra Cambridge den 14. & 19. juni 1831. N.F.S. Grundtvigs Breve til hans Hustru under Englandsrejserne 1829-31, udg. Af Børnebørnene, København 1920:145ff.

gaa frem efter vor erfaring om denne trang og se at komme folket i møde”.⁴ Højskolelærerne må derfor holde sig til det gamle ordspog: “Stik fingeren i jorden, og lugt, hvor du er.” Det er nemlig nødvendigt at lægge mærke til, hvad folket har trang til, og hvad folket kan tage imod. “Naar vi danske folkehøjskolelærere staar lige over for lærde mænd eller embedsmænd, rigsdagsmænd eller ministre, der har bemærkninger at gjøre om vor virksomhed, da maa vi sige: “Det skal være os en glæde at høre, hvad raad I kan give os med hensyn til vor gjerning. Men vi tør ikke love, at vi kan følge et eneste af disse raad, fordi vi er afhængige af dem, som vi med vor skolegjerning tjæner”.⁵ En højskoleforstander skal selvfølgelig lytte til gode råd fra ministre, politikere og embedsmænd, “men han kan ikke forpligte sig til at følge den givne anvisning; ideen kan være nok så smuk: Når den ikke passer ind i den hårde virkelighed, så kan han ikke bruge den; bliver hans skole tom..., da kommer han til at sulte, og det er da kun en ringe trøst, at det er for ideens skyld han sulter”.⁶ Schrøder sammenfatter sine synspunkter i de så ofte citerede ord: “Der, hvor folkets trang, som kan være forskjellig paa forskjellige steder og til forskjellige tider, møder lærernes ævne, der ligger højskolens gjerning. Derfor kan folkehøjskolen, saa længe den er en fri, af staten uafhængig, skole, aldrig blive en fast indretning, som gaar efter bestemte regler; al tid vil den blive afhængig af deres ævner, som vil virke paa ungdommen, og af denne trang.”⁷

Men man overhovedet være sikker på, at en imødekommeelse af elevernes trang ville resultere i en god højskole? Det spørgsmål har i det stille naget de fleste højskolefolk, der siden har citeret Schrøders synspunkter ved festlige lejligheder. Skal der ikke være en kvalitetsmålestok, som er uafhængig af elevernes trang? Er Schrøder rede til at gå planken ud og fastholde det pragmatiske synspunkt, at den eneste form for kvalitets-

⁴ Ludvig Schrøder: Folkehøjskolemødet i Kristiania, Vlad. Stenkilde: Den grundtvigske folkehøjskole 1844-1944, 1944:80

⁵ Ludvig Schrøder: Folkehøjskolemødet i Kristiania, 1944:80

⁶ Ludvig Schrøder: Nordisk Månedsskrift 1872:454

⁷ Ludvig Schrøder: Folkehøjskolemødet i Kristiania, 1944:80

kontrol, der kan bruges, er at tælle antallet af elever? Jo flere elever, des bedre højskole! Ludvig Schrøder peger på en problemstilling, der stadig er aktuel. Det centrale spørgsmål er fortsat, hvem der kan og skal styre folkehøjskolens udvikling.

Opløsning af den erhvervsfaglige og studieforberedende undervisning

Forskellen på folkehøjskolen før og efter 1970 kan beskrives på mange måder. Her skal kun påpeges, at folkehøjskolen gennem årtier i altovervejende grad var for unge fra landet, hvor skolegang var knyttet til en bestemt livsfase, først barndommen og dernæst ungdommen. Folkehøjskolen blev oprettet på et tidspunkt i det danske samfunds skolariseringsproces, hvor en stigende del af ungdommen begyndte at efterspørge undervisning ud over de syv år i børneskolen. Ofte var et højskoleophold den eneste mulighed for efteruddannelse for unge på landet.

Folkehøjskolens erhvervsfaglige og studieforberedende undervisning har haft varierende indhold og omfang frem til omkring 1970. I takt med at landhåndværkerne blev stillet over for de samme uddannelsesmæssige krav som byhåndværkerne, blev de stærke bånd mellem folkehøjskolen og landhåndværkerne brudt i mellemkrigstiden. I perioden 1920-40 blev håndværkerundervisningen udskilt fra højskolerne i selvstændige håndværkerskoler, som f.eks. i Haslev og Ollerup. I 1936 blev håndværkerafdelingen nedlagt på Vallekilde Højskole. Den landbrugsfaglige undervisning fortsatte derimod frem til 1968. Mens folkehøjskolens og den faglige håndværkerundervisnings veje endelig skiltes omkring 1940, skete det samme først med den landbrugsfaglige undervisning omkring 1970.

I samme periode blev en række forskoler på højskoler nedlagt, for eksempel forskoler for sygeplejersker og forskoler for seminarier (præparandklasser). Den forskole for sygeplejersker, der i 1927 var blevet oprettet på Testrup Højskole, blev således nedlagt i 1975. Det samme skete med tilsvarende forskoler på andre højskoler. Med indførelse af højere forberedelseseksamen (hf) blev de forskoler til seminarier, der fandtes på flere højskoler, ligeledes nedlagt. Disse forskoler havde fungeret på den måde, at

den prøveforberedende undervisning fandt sted på højskolerne, hvorimod selve optagelsesprøven blev afholdt på et seminarium. Højskolernes erhvervsfaglige og studieforberedende undervisning gik således endelig i opløsning omkring 1970. Den form for undervisning indgik i nye uddannelser og på andre uddannelsesinstitutioner som f.eks. hf-kursus, erhvervsskoler, voksenuddannelsescentre og AMU-centre. Fra at de private højskoler gennem årtier havde været eneste mulighed for opkvalificering, blev folkehøjskolen nu i stigende grad omringet af offentlige uddannelsesinstitutioner, der hver tog deres del af den kompetencegivende undervisning, der tidligere havde fundet sted på højskoler. Dog var der den afgørende forskel, at på de nye offentlige uddannelsesinstitutioner fik man efter bestået eksamen formel kompetence.

Folkehøjskolens nye kontekst kan perspektiveres ved kort at inddrage efterskolen, der omkring 1960 for alvor blev konfronteret med det problem, at flere og flere unge begyndte at tage et 8. og 9. skoleår i folkeskolen og derfor ikke længere var potentielle efterskoleelever. Spørgsmålet var derfor, om de private, selvejende efterskoler skulle fastholdes som ren efterskole, dvs. fem måneders vinterskole for drenge og tre måneders sommerskole for piger – uden prøver. Eller om efterskolerne skulle tilbyde 8. og 9. klasse – med prøver. Selv om efterskolernes formand, Tage Dybkjær, var imod, og sagde, det bliver over mit lig, gik et flertal i bestyrelsen ind for prøveforberedende undervisning. Hvis ikke efterskolen havde ændret kurs, ville efterskoler helt sikkert ikke have det omfang og den indflydelse på unges liv og dannelse, som de har i dag.

For folkehøjskolen var spørgsmålet: Skulle det være muligt at tage hf eller hf-enkeltfag på højskoler? Helge Severinsen, formand på Skælskør Folkehøjskole, var i begyndelsen af 1970'erne en varm fortaler for det synspunkt. Men forslaget vandt ikke tilslutning i højskoleforeningens bestyrelse. K.E. Larsen, der var formand for højskoleforeningen på det tids-

⁸ I et interview med Ove Korsgaard hvoraf uddrag er bragt i: "Samtale med tidl. Undervisningsdirektør K.E.Larsen". Uddannelseshistorie 1997

punkt, var imod, hvilket han senere fortrød.⁸ Når hf blev afvist hang det blandt andet sammen med, at to års undervisning (fuld hf) ikke lod sig indpasse i den struktur, som kendetegner den danske folkehøjskole.

Opløsning af de nationale dannelsesfag

Med afvandringen fra landbruget, som for alvor tog fart i 1960'erne, kom der færre unge med en traditionel baggrund på højskole, og samtidig begyndte der at komme flere unge med en anden baggrund. De kom især fra – eller skulle ind i – de såkaldte s-u-s-erhverv, dvs. sundheds-, uddannelses- og socialområdet. Folkehøjskolen sprang så at sige direkte fra at have en funktion i et landbrugssamfund til at erobre sig en position i et postindustrielt samfund.

Denne udvikling var en medvirkende årsag til, at den erhvervsfaglige og studieforberedende undervisning i stor udstrækning gled ud af højskolen omkring 1970. Folkehøjskolens dannelsessyn ændrede ligeledes karakter, hvilket i løbet af få år forvandlede skoleformen radikalt. Det samme skete med universiteterne. Indtil 1970 var humanistiske uddannelser på universiteterne gearret til at forvalte et historisk stof, så det ikke mistede sin identitet ved mødet med den næste generation. Denne traditionsforståelse blev opretholdt gennem en særlig form for historisk tilgang – og et eksamenssystem. Det enestående ved folkehøjskolen var, at den ikke behøvede et eksamenssystem for at opretholde den historiske tilgang, som folkelig-national dannelse byggede på.

Men omkring 1970 brød systemet delvist sammen. Det skete med indførelse af tilvalgsprincippet, der med ét hug indsatte en anden instans for faget end traditionen med dens kanoniske tekster, nemlig de studerende selv. At indføre tilvalg er at individualisere studiet. Med indførelse af dette princip i humaniora, siger professor Johan Fjord Jensen, “fandt den mest radikale reform i humanioras lange historie sted. Med den mistede

⁹ Johan Fjord Jensen: “Historietabet”. 1996:97.

en århundredelang tradition sin magtstilling”.⁹ Derfor blev det nu afgørende for fagets indhold og de pædagogiske processer, hvad de studerende kunne motiveres for. Med dette hug mistede de forud givne traditioner deres betydning. De forvandlede til et lager af muligheder for lærere og studerende i udveksling med hinanden. Denne udvikling brød igennem efter 1970, men fuldførtes først i løbet af 1990’erne.

For folkehøjskolen har tilvalgsprincippet betydet et radikalt brud med den kendte højskole. Ingen har som Vilhelm Nielsen, der fra 1970 var statens tilsynsførende med højskoleområdet, advaret mod denne udvikling. Efter at have beklædt posten i 13 år skrev han i 1983 en artikel i *Højskolebladet*, hvor han tog bladet fra munden. Han ser foredragets og det mundtlige ords krise som udtryk for en dybtgående krise, der skyldes “en svigtende forståelse af, at mennesker som mennesker har og er ånd, og at denne ånd kan og skal vækkes, opleves, næres, og at ord og sprog er det bedst egnede, ja, måske eneste egnede middel og redskab til en sådan aktivitet”. Men udviklingen i folkehøjskolen går fra talerstolen til værkstedet. “De kloge anlægger musiklinjer, formningslinjer, kunstlinjer, dramalinjer osv. Man taler om kropssprog, som om det var et alternativ til ordsprog (undskyld!). Til det mundtlige sprog er det i hvert fald et falsk alternativ. I selvvirkomhedens hellige navn lader man eleverne dage og uger igennem fra morgen til aften bruge deres hænder og krop i form af projektarbejde og lign. De danser, fotograferer, væver, spiller, tegner og maler, former i ler og andre materialer i flere uger eller måneder i træk. Ord lægges der ikke vægt på. Det er et tilbagelagt stadium.”¹⁰

Det mundtlige ord er på folkehøjskolen blevet “en by i Rusland”, konstaterede statens tilsynsførende. “Selv grundtvigske højskoler bøjer sig for elevernes – og lærernes? – krav om selvrealisering og selvudfoldelse med andet end ord og gør håndens og kroppens fag til hovedsagen, ja, til eneste fag i uger eller måneder af et i forvejen kort højskoleophold. – Bifag, ja vel, det er i orden, men det må have noget bærende at være bifag

¹⁰ Højskolebladet 1983:546-49.

til, noget som bæres af sprog og ord, hvis det skal være grundtvigsk.”¹¹ Vilhelm Nielsen formulerer sig her i forlængelse af den grundtvigske tradition i folkehøjskolen. Alle kerneord er med: vækkelse, talerstol, det mundtlige ord, ånd og modersmål. Hvad han ser er, at hele denne verden er i skred – dens livssyn og menneskesyn, dens skolesyn og pædagogik – og han søger at gøre klart, hvad det er, der går tabt. Men hans ord havde ingen effekt. Højskolerne satsede i stedet på at inddrage de æstetiske fag som fuldgyltige dannelsesfag.

Ligesom indførelse af tilvalgsprincippet i humaniora på universiteterne medførte den mest radikale reform i humanioras historie på universiteterne, indebar tilvalgsprincippet på højskolerne et markant brud med den tradition, der havde domineret folkehøjskolens hidtidige historie. Og det skete nogenlunde på samme tid. Nok havde der tidligere været visse valgmuligheder for højskoleeleverne, men de var få og gjaldt kun de perifere fag. Alle skulle have litteratur/dansk og historie/samfundsfag. Og alle skulle møde til foredrag. Men da valgmulighederne blev udvidet, blev de klassiske nationale dannelsesfag fravalgt. Det resulterede i et fag- og kursusudbud, der – ind imellem til offentlighedens store forargelse – lå temmelig langt fra det fagudbud, der tidligere prægede højskolen. Hvad de studerende kunne motiveres for, blev nu afgørende for fagets indhold og de pædagogiske processer.

Det, som Grundtvigs Højskole Frederiksborg reklamerede med i 1995, beskriver præcist den måde, de fleste højskoler fungerer på i dag: “Du kan selv sammensætte dit skema, f.eks. med vægten på: rytmisk gymnastikleder og idræt på tværs, eller litteratur og historie eller livsanskuelse, medicinsk etik, psykologi og religion, eller drama og musik, eller kunst, tegning og medier. Du kan også bare vælge frit uden en bestemt sammenhæng”.¹²

Folkehøjskolens nyere historie kan – som Vilhelm Nielsen har gjort det – beskrives som en forfaldshistorie. Men den kan lige

¹¹ Højskolebladet 1983:546-49.

¹² Danmarks Folkehøjskoler 1995:70.

så vel beskrives som en transformationshistorie – en tilpasningshistorie – idet folkehøjskolen forandrede sig for at imødekomme nye dannelsesbehov, for eksempel det behov der opstod med den nye form for voksenliv. Det betød, at da der omkring 1970 blev skabt muligheder for at tage på korte kurser, begyndte en langt større del af befolkningen at tage på højskole. Fra at et højskoleophold tidligere var knyttet til ungdommen, er det at tage på højskole i stigende grad blevet en mulighed livet igennem.

At det lykkedes for folkehøjskolen at omstille sig, skyldtes også det tilskud af nye ideer, der blev udviklet i kølvandet på det, som med en forenklet betegnelse kaldes ungdomsoprøret. Der opstod en række nye højskoler, hvoraf flere markerede sig med et stærkt samfundsengagement og en stor interesse for den tredje verden. Miljøbevidsthed, økologi, energi, sundhed vandt allerede indpas på danske højskoler i begyndelsen af 1970'erne i form af kurser og praktiske eksperimenter. I samme periode blev det mode for unge fra byerne at tage på højskole for at engagere sig i samfundets problemstillinger, afprøve nye livsformer og realisere sig selv. I kølvandet på – eller som en del af – denne udvikling blev folkehøjskolerne udfordret af en række sociale opgaver i form af henviste elever, der ikke altid kunne drage nytte af, men som tværtimod ofte var en belastning for kostskolelivet. Denne proces var med til at producere en række myter om folkehøjskolen, der har hængt ved, og som har bidraget til et betragteligt prestigetab for skoleformen.

I samme periode steg antallet af højskoler fra 77 i 1971/72 til 105 i 1994. I 1980'erne bidrog den store ungdomsarbejdsløshed og ikke mindst den for folkehøjskolen gunstige kvote 2-ordning til den støt stigende søgning til højskolerne, en søgning, der kulminerede i midten af 1990'erne. For mange unge, der søgte at komme ind i et uddannelsesforløb, blev et højskoleophold en meningsfuld pointgivende læreproces.

Siden 1994 er antallet af årselever faldet med knap 30 pct. og antallet af skoler med godt 15 pct. Hvorvidt de seneste ni års markante tilbagegang vil fortsætte, stabilisere sig eller blive vendt til ny fremgang, har været et centralt spørgsmål for

udvalget. Svaret synes at afhænge af, i hvor høj grad man vurderer tilbagegangen som udtryk for normale konjunkturmæssige svingninger eller som tegn på strukturelle ændringer, der mere grundlæggende er ved at ændre folkehøjskolernes rolle i det danske uddannelsesbillede.

Naturvidenskabelig dannelse

Tre former for dannelse skal uddybes, nemlig naturvidenskabelig dannelse, æstetisk dannelse og demokratisk dannelse. Det er ikke første gang, folkehøjskolens forhold til naturvidenskaben rejses som en påtrængende problemstilling. Det skete allerede, da naturvidenskaben efter det moderne gennembrud omkring 1870 fik stadig større samfundsmæssig betydning, ikke kun for den teknologiske udvikling, men også som fortolkningsnøgle for de humanistiske discipliner. I folkehøjskolen aftegnede der sig to hovedsynspunkter på forholdet mellem folkelig oplysning og videnskabelig oplysning. Det ene var, at man ikke skulle kere sig om naturvidenskabens forklaringsmodel, men holde sig til en åndsvidenskabelig, som i dagens terminologi kaldes en humanistisk. Det andet synspunkt var, at man skulle forsøge at etablere en forbindelse mellem folkelig oplysning og videnskabelig oplysning. Undervisningen skulle selvfølgelig være folkelig, men skulle også kunne referere til et videnskabeligt grundlag om end ikke af positivistisk art.

Folkehøjskolens forhold til naturvidenskaben var hovedpunktet på dagsordenen til det såkaldte Tivolimøde i 1878, som Ludvig Schrøder fra Askov Højskole var en af initiativtagerne til. Med ansættelse af videnskabsmanden Poul la Cour forsøgte Ludvig Schrøder at knytte en forbindelse mellem folkelig oplysning og naturvidenskab ved at fastholde et romantisk helhedssyn på naturen. Poul la Cour lagde som Grundtvig vægt på den historiske betragtningsmåde og metode. Han skrev selv *Historisk matematik* og sammen med Jacob Appel *Historisk fysik*, hvor matematik og fysik ses som led i en historisk udvikling. Bøgerne bygger på den pædagogiske tanke, at den bedste måde at lære matematik og fysik på er ved at følge den erkendelsesvej, som menneskeslægten har fulgt gennem historien. Naturvidenskabelige fag fik en plads i den faglige undervisning, der blev givet på højskoler. Det kommer for eksempel til udtryk på de

elektrikerkurser, som blev afholdt på Askov Højskole i begyndelsen af 1900'tallet. Her underviste den daværende forstander Jacob Appel i kemi og fysik og den senere forstander J.Th. Arnfred i elektroteknik, maskinlære, mekanisk fysik, matematik og regning. Også i den landbrugsfaglige undervisning, der blev givet på de fleste højskoler frem til omkring 1970, spillede den naturvidenskabelige tilgang en afgørende rolle. Men i takt med, at den håndværks- og landbrugsfaglige undervisning gled ud af folkehøjskolen, gled også kemi, biologi, fysik, tegning og matematik ud som fag. Og da forsøget på at inkorporere naturvidenskaben i folkehøjskolens overordnede dannelsesprogram aldrig rigtig havde slået an, blev folkehøjskolen efter 1970 for alvor en humanistisk institution.

Dog er det ikke en helt præcis beskrivelse af transformationsprocessen. I løbet af 1970'erne opstod der nemlig en ny interesse for naturen, idet vind- og solenergi, forurening, økologi, kostpolitik, friluftsliv mv. er temaer, der vandt indpas på mange højskoler. Denne stigende interesse for naturen førte imidlertid ikke i første omgang til stigende interesse for de naturvidenskabelige fag. Men ved at bygge videre på denne interesse vil det være muligt for højskolerne gennem en bevidst indsats at bidrage til at styrke naturfagenes stilling.

Den borger, der ikke har et minimum af naturvidenskabelig dannelse, vil i stigende grad føle sig hægtet af samfundsudviklingen. Det kan medføre marginalisering og resultere i et demokratisk problem. Kendskab til naturvidenskab bør derfor betragtes som en selvfølgelig del af et moderne dannelsesbegreb. At inddrage naturvidenskabelige emner på en faglig og kompetent måde er derfor en naturlig opgave for folkehøjskolen.

Æstetisk dannelse

De æstetiske, musiske og kropslige dannelsesdimensioner er i lovgivningssammenhæng nævnt for første gang i forbindelse med ændringen af højskoleloven den 1.1. 2000. Her fremhæves det, at "æstetiske, musiske og kropslige dimensioner, som udtrykker et menneske-, samfunds- eller natursyn, og som ikke er indlæring af færdigheder, kan indgå i de almene perspektiver,

men ikke i et omfang, der strider mod intentionerne om den brede almene oplysning¹³. Disse bemærkninger afspejler den transformationsproces, som folkehøjskolen har gennemgået.

Forenklet kan man sige, at folkehøjskolen frem til 1970 var en poetisk højskole, hvor litteratur og historie udgjorde de to centrale dannelsesfag. Efter 1970 er folkehøjskolen blevet en æstetisk højskole, hvor musik og kunsthåndværk udgør de to nye centrale dannelsesfag. Defineres et linjefag til mindst seks timer om ugen, havde 46 højskoler i 1993 linjefag i musik, 43 i kunst, mens fire havde det i litteratur og tre i historie.¹⁴ Med andre ord: Gennem de seneste 30 år har musik og (kunst)-håndværk afløst historie og litteratur som folkehøjskolens hovedfag.

Dette skift i dannelsesprocesser er først og fremmest forbundet med et skift i samfundets produktionsproces. En hypotese kunne være, at folkehøjskolens dannelsesfag har ændret karakter, fordi produktionsprocessen nu i højere grad tager udgangspunkt i åndens arbejde end i håndens arbejde. I videnssamfundet består arbejde ikke i samme grad som tidligere i, at man bruger sin krop og arbejder med *ting*, men at man bruger sit hoved og arbejder med *symboler*. Den postindustrielle arbejdsplads adskiller sig fra den industrielle ved at være et sted, hvor man kommunikerer, skriver, regner, tegner og så videre. Arbejde minder for mange mere om, hvad man tidligere kaldte åndsarbejde, og arbejdspladser ligner mere uddannelses- og forskningsinstitutioner end fabriksanlæg. Stadig flere bruger kroppen stadig mindre i produktionsprocessen.

Allerede med opbygningen af velfærdsstaten skete der en betydelig vækst i service- og omsorgsbetonet arbejde. Siden er der sket en voldsom forøgelse af produkter som reklame, underholdning, musik, film, design, turisme, sport, udstillinger, begivenheder mv. Der er sket en stigende integration af varer

¹³ Jvf. Lovforslag nr. L 160 af 16. december 1999, almindelige bemærkninger, lovforslagets indhold, 8. afsnit.

¹⁴ Bygger på optegnelser foretaget af Højskolernes Sekretariat.

og kultur, af ting og symboler, hvilket tvinger os til at danne nye forestillinger om, hvad vi forstår ved ord som produktion og produkter. Produkterne bliver i stigende grad afmaterialiseret. Hele diskussionen om viden som den primære drivkraft i produktionsprocessen har ifølge visse sociologer en tendens til at overbetone de kognitive aspekter af viden. De peger på, at flere og flere områder af hverdagslivet i stigende grad er præget af æstetisk refleksivitet.

Det er i denne sammenhæng sigende, at Videnskabsministeriet i juni 2004 nedsatte et udvalg med deltagelse af bl.a. kunstnere og sportsstjerner, der skal se på, hvordan universiteterne kan udvikle uddannelser, som kan fremme kultur- og oplevelsesøkonomien. Ifølge videnskabsministeren har Danmark et kæmpe vækstpotentiale inden for områder som kunst, design, film, teater, turisme, computerspil og sport. Men ifølge en OECD-undersøgelse er det danske uddannelsesniveau inden for disse områder betydelig lavere end i de lande, vi normalt sammenligner os med.

Hvad der ikke er inddraget i undersøgelsen, er højskolerne, der gennem de seneste 30 år har udviklet sig til en slags *laboratorier for æstetiske læreprocesser*. Højskolerne har på mange måder været spydspidser i den samfundsmæssige udvikling, som det nedsatte udvalg nu skal fremme i universitetssammenhæng. Højskolernes væsentligste bidrag har ikke været at skabe vækstmuligheder for kommende kunstnere, men derimod at være væksthuse for æstetiske læreprocesser for en betragtelig del af den danske befolkning. Måske er det en vigtig baggrund for det store vækstpotentiale, der nu tales om. En nærmere undersøgelse af højskolernes nyere historie kunne vise, i hvilket omfang højskolerne har haft betydning for de miljøer, der rent faktisk er skabt gennem de sidste årtier i Danmark inden for områder som kunsthåndværk, musik, film og teater.

Demokratisk dannelse

Folkehøjskolen indtager en central plads i de fleste danmarkshistorier, der er skrevet gennem det 20. århundrede, idet den af mange historikere betragtes som en vigtig forudsætning for den måde, demokratiet har udviklet sig på i Danmark. Folkehøj-

skolens betydning for demokratiet er så fast forankret i den historiske bevidsthed, at det sjældent diskuteres, hvordan staten skal forholde sig, hvis en højskole bygger på et tvivlsomt demokratisk værdigrundlag. Problemstillingen blev dog rejst, da forstander Niels Bukh, Ollerup Gymnastikhøjskole, i efteråret 1933 udtrykte stor begejstring for nazismen og stor lede ved det parlamentariske system. Dagbladet *Socialdemokraten* fandt det forkasteligt, at Bukh modtog statsstøtte, idet han “gør sig skyldig i et groft tillidsbrud i sin egenskab af opdrager på en *statsunderstøttet anstalt*”.¹⁵ Den socialdemokratiske undervisningsminister Frederik Borgbjerg forstod godt, at “bladet fandt det underligt, at en mand, der selv nyder godt af statens midler, kritiserer denne stat”. Men staten skulle ikke blande sig i Niels Bukhs holdninger. “En mand har ret til at være anarkist og kræve staten afskaffet”, når blot han ikke bruger “*ulovlige midler til at gennemføre sit krav i så henseende*”. Borgbjerg skelnede således skarpt mellem *holdninger og handlinger*. “Hvis Niels Bukh stiller sig i spidsen for sine karle og stormer København, ja så må staten tage affære, men næppe før.”¹⁶

Hvorvidt demokrati skal indgå i en skoles værdigrundlag, er en problemstilling, som folkehøjskolen har tilfælles med de øvrige frie skoler. Når det gælder friskoler og private grundskoler besluttede Folketinget efter en omfattende debat i 2002 følgende: “Skolerne skal efter deres formål og i hele deres virke forberede eleverne til at leve i et samfund med frihed og folkestyre samt udvikle og styrke elevernes kendskab til og respekt for menneskerettigheder og grundlæggende frihedssyn, herunder ligestilling mellem kønnene”.¹⁷ Loven blev vedtaget, fordi der var rejst tvivl om, hvorvidt alle friskoler byggede på et demokratisk grundlag.

Skal denne paragraf også gælde for folkehøjskolen? Det kunne umiddelbart synes logisk, da folkehøjskolen ligesom friskoler og private grundskoler er en fri skoleform, der virker i et demo-

¹⁵ Cf. Hans Bonde: Niels Bukh. En politisk-ideologisk biografi, 2001:268.

¹⁶ Cf. Hans Bonde: Niels Bukh. En politisk-ideologisk biografi, 2001:273.

¹⁷ “Forslag til lov om ændring af lov om friskoler og private grundskoler m.v.”

kratisk samfund. Dog er der forhold, som taler imod. Den vigtigste er, at folkehøjskolen ikke henvender sig til børn og unge, men til voksne mennesker, der allerede er myndige borgere i det danske demokrati. I dag er næsten alle folkehøjskolens elever og kursister formelt set myndige mennesker og udgør dermed principielt set grundlaget for demokratiet, hvilket ikke var tilfældet, da valgetsalderen var 25 og 23 år. Det vil derfor være et overgreb på myndige borgere at underlægge dem en formålsparagraf, der pålægger skolerne at "forberede eleverne til at leve i et samfund med frihed og folkestyre". Der lever de allerede! Hvad man derimod kan uden at antaste den personlige myndighed er – som højskoleforeningen allerede har gjort i sit idéprogram – at indføje demokratisk dannelse som højskolens formål. Dannelse er i sit historiske udgangspunkt selvdannelse.

Mens dannelse er selvdannelse, er demokrati samfundsdannelse. Det betyder, at demokratisk dannelse bygger på en spænding mellem myndige, autonome individer på den ene side og et samfundsmæssigt fællesskab på den anden. Spændingen betyder, at demokratisk dannelse både må tage udgangspunkt i visionen om personlig myndighed og autonomi og i visionen om medborgerskab og medlemskab af et demos. Men hvordan få udvikling af personlig myndighed og demokratisk medborgerskab til at gå op i en højere enhed? Hvordan fastholde den enkeltes selvbestemmelsesret og samtidig definere, hvad der er godt for andre? Det er dilemmaet i demokratisk dannelse. At forsøge at fjerne dilemmaet, vil være at gøre demokratiet en bjørnetjeneste. Et kendetegn ved totalitære politiske systemer er nemlig, at individet anskues, som om det retsløst går op i kollektivet. Frem for at forsøge at fjerne dilemmaet er der brug for indsigt i de spændinger, som demokratiet ikke kan frigøre sig fra.

Demokrati bygger således også på en spænding mellem demokrati som ideal og den sociale virkelighed. Historisk blev det moderne demokrati skabt på grundlag af forestillinger om universelle rettigheder, om lighed og frihed, om borgernes ret til at stemme, om magtens tredeling, om pluralisme, om tolerance mv. Disse forestillinger udgør stadig demokratiets grundlæggende idealer. Mellem disse forestillinger og de faktiske realite-

ter vil der imidlertid konstant være spænding, idet der altid vil være en forskel mellem den symbolske konstruktion og den sociale virkelighed. På den måde kan man tale om, at der altid vil være et demokratisk underskud, som skal reduceres. Demokratiet bygger endvidere på en vedvarende spænding mellem konsensus og konflikt, enighed og uenighed. I sidste instans beror demokrati sikkert på en anerkendelse af konfliktens civiliserende betydning.¹⁸

Sammenfattende kan demokratisk dannelse defineres som det at oparbejde en indsigt i og holdning til de grundlæggende dilemmaer, som demokratiet aldrig kan slippe ud af.

Kostskoleformens udfordringer

Folkehøjskolens fremtid er dybt forbundet med spørgsmålet, om folkehøjskolen skal fastholdes som kostskole, eller om det skal være muligt at drive højskole uden internat (som Borups Højskole delvist har gjort i over hundrede år). At folkehøjskolen som kostskole er under pres, kan tydeliggøres ved et kort kig på den svenske højskoles nyere historie. På de svenske højskoler er flere og flere højskoleelever dagelever, og færre og færre bor på skolerne. Antallet af dagelever er nu på omkring 60 procent. Det har på den ene side betydet, at kostskolelivet ikke længere er en integreret del af et højskoleophold, og på den anden side, at mange flere voksne (med familie og forsørgeforpligtigelser) kan tage kurser på højskoler. Ved at svække højskolen som kostskole har den svenske højskole sikkert styrket sin position som skoleform for voksenuddannelse og livslang læring. Med andre ord: På den ene side har den svenske højskole uden tvivl tabt en del af det særpræg, som kostskolelivet var med til at give, på den anden side har den placeret sig som en central skoleform i det svenske uddannelsesbillede. På de 147 højskoler, der findes i Sverige, er 2-300 årselever ikke ualmindeligt.

For folkehøjskolen i Danmark er det principielle spørgsmål, om det er muligt at opretholde den kostskoleform, der fra star-

¹⁸ Jf. Rune Slagstad: *De nasjonale strateger*, 1998:465.

ten og frem til omkring 1970 havde ungdommen som målgruppe, når undervisning og uddannelse ikke i samme grad som tidligere er knyttet til en bestemt livsfase, men er blevet en livsform. At den danske folkehøjskole i langt højere grad end den svenske har fastholdt kostskoleformen som ramme om et højskoleophold, har uden tvivl sat snævre grænser for folkehøjskolens muligheder for at imødekomme videnssamfundets øgede behov for voksenundervisning og livslang læring. Det betød for eksempel, at der i Danmark fra 1979 voksede en ny skoleform frem, nemlig daghøjskolerne. Det gjorde der ikke i Sverige, hvor man i stedet udvidede antallet af dagelever på folkehøjskolerne.

I Danmark er der ikke mange fortalere for svenske tilstande. Her udgør kostskoleformen – ligesom i Norge – en kerne i forståelsen af, hvad en højskole er for en skoleform. Spørgsmålet er imidlertid, på hvilken måde kostskoleformen skal fastholdes som ramme om et højskoleophold. Skal der gøres forsøg på at genetablere folkehøjskolen som en skoleform for unge mellem 18 og 25 år for eksempel ved at overføre statstilskuddet fra de korte til de lange kurser? Eller vil det være et forkert og farligt forsøg, fordi det vil bringe folkehøjskolen ud af trit med den livs- og læringsform, der er under udvikling.

Gennem de seneste godt 30 år har folkehøjskolen udviklet sig til en skoleform, der ikke kun henvender sig til ungdommen, men også til voksne i alle aldre. Selv om kostskoleformen er blevet fastholdt, har antallet af voksne siden 1970 været klart stigende. At det er lykkedes at få disse nye aldersgrupper på højskole med internat, har sikkert som forudsætning, at højskolerne har reduceret længden af et højskoleophold for de fleste fra fem og tre måneder til en og to uger. Også blandt de unge gør tendensen til at tage kortere ophold sig gældende. På de lange kurser er der nu på mange skoler optag hver eller hver anden måned. Så heller ikke i Danmark er kostskoleformen forblevet uberørt af den transformationsproces, folkehøjskolen har undergået siden 1970.

Højskoleudvalget finder, at kostskoleformen skal fastholdes, vel vidende at det både giver fordele og ulemper i forhold til den

faktiske samfundsudvikling. At søge at fastholde kostskoleformen som et vigtigt dannelsesrum i et stærkt individualiseret samfund kan på nogle virke særpræget. Udvalget tror imidlertid, at der også i fremtiden vil være behov for en skoleform, der er anderledes. At bo, spise og lære sammen giver muligheder for unikke erfaringer, idet man både kan trække sig tilbage og distancere sig fra en flimrende omverden og samtidig møde de andre uden den distance, der kendetegner livet i det moderne samfund. Netop det fremmedartede ved kostskoleformen kan virke tiltrækkende og attraktivt, ikke kun for unge, men også for voksne og ældre mennesker.

At påtage sig nye eller genoptage gamle opgaver

Det var en kolossal frihed, folkehøjskolen fik, da den omkring 1970 frigjorde sig fra – eller måtte frasige sig – en række af de erhvervsmæssige og studieforberedende opgaver, som folkehøjskolen tidligere havde varetaget. Hertil kom nedtoningen af den nationale dannelse. Det gav folkehøjskolen mulighed for at beskæftige sig med personlig dannelse så at sige på fuld tid.

Når det gælder en vurdering af folkehøjskolens muligheder for at påtage sig nye eller genfortolke hidtidige opgaver, er spørgsmålet: Kan samspillet mellem folkehøjskolens to spor reetableres i begyndelsen af det 21. århundrede? Eller er det umuligt – og måske ej heller ønskeligt – at genskabe forbindelsen mellem dannelse og uddannelse på folkehøjskolen?

Der er ingen tvivl om, at den samfundsmæssige udvikling med stigende specialisering og faglige professionalisering er en væsentlig grund til, at folkehøjskolens uddannelsesfunktion blev stærkt formindsket. Tiden kan derfor ikke skrues tilbage til dengang, da et kort højskoleophold for landboudommen kunne bidrage til at give vigtige erhvervsfaglige kvalifikationer. I dag lever vi i et videnssamfund, hvor videnproduktion og vidensdistribution betegnes som samfundets strategiske ressource. Skal forbindelsen mellem dannelse og uddannelse reetableres på folkehøjskolen, skal det ske på videnssamfundets præmisser. Og en af de afgørende præmisser synes her at være livslang læring. At være voksen er ikke længere det samme som

at være færdig. At uddanne sig har skiftet karakter: Fra at være knyttet til en bestemt livsfase til i stigende grad at blive en livsform.

Det er en utrolig vigtig samfundsopgave at få en større del af befolkningen uddannet til at kunne gøre sig gældende på et arbejdsmarked, hvor arbejdstunge produktionsprocesser flyttes til udlandet, mens videnstunge virksomheder skyder op. Gennem de seneste 30 år er der således bygget færre skibe og blevet fremstillet flere medicinske og elektroniske produkter i Danmark. Denne udvikling betyder, at produktionen i stigende grad baseres på en ny form for arbejdsdeling, nemlig videndeling. Den videndeling, der er nødvendig i produktionsprocessen, kan let føre til en ufolkelig opdeling af samfundet.

At imødegå en sådan udvikling er ikke en sag, folkehøjskolen kan klare alene, men den kan yde et meget vigtigt bidrag. Den har en lang historisk tradition for at give dem, der har behov, et uddannelsesmæssigt løft, samtidig med at den fastholder dannelse som skoleformens hovedsag.

Styring af højskolerne: Mellem formål, idégrundlag og interesse

Folkehøjskolens historie har været præget af tre faktorer, der både har spillet med og mod hinanden, nemlig det lovbestemte formål, skolernes idégrundlag samt elevernes ønsker og interesser.

Den første faktor er loven. Indtil 1942 var der ikke et lovbestemt formål knyttet til statens økonomiske støtte til folkehøjskolen. Først med højskoleloven af 1942 blev almen dannelse indført som det formål, der skulle opfyldes for at modtage statstilskud. I højskoleloven af 1993 bliver almen dannelse erstattet af folkelig oplysning som det, der binder skolerne sammen i et idémæssigt fællesskab.

Den anden faktor er skolernes værdigrundlag. De godkendte højskoler består nu af selvejende institutioner, der selv bestemmer deres idémæssige profil inden for lovens rammer.

Den tredje faktor er elevernes ønsker og lyster. At højskolerne er udleveret til markedet, er ikke noget nyt. Sådan har det som

sagt altid været. Det nye er, at befolkningens – og dermed elevernes – uddannelsesmønster og dannelsesprocesser i løbet af 1960'erne på afgørende vis ændrede karakter.

At folkehøjskolens fagudbud siden 1970 har ændret sig så radikalt, som tilfældet er, hænger ifølge Vilhelm Nielsen sammen med, at Folketinget i 1970 vedtog en højskolelov med så vide rammer, "at alt i virkeligheden kan – og skal – godkendes som højskolekurser".¹⁹ Afgrænsningen mellem, hvad der er god højskole og berettiget til statstilskud, og hvad der ikke er god højskole og ikke berettiget til statstilskud, blev ekstremt svær. Højskoleformens eksistensberettigelse er – som Ludvig Schrøder formulerer det – folkets trang. Men når trangen tolkes, som om folket gerne vil spille golf eller bridge en hel uge på højskole – og det viser sig, at de pågældende højskoler tolker rigtigt, idet folket strømmer til disse kurser – bliver spørgsmålet: Skal det ske med statstilskud? Eksemplerne viser, at man ikke alene kan forlade sig på folkets trang, hvis folkehøjskolen skal opretholde legitimitet. Det er nødvendigt, at højskolernes idégrundlag og folkets ønsker kan hente legitimitet i det lovbestemte formål, som folkets ting giver skoleformen.

Folkehøjskolen i et nationalt, europæisk og globalt perspektiv

Folkehøjskolens hovedopgave i begyndelsen af det 21. århundrede bør betragtes ud fra tre perspektiver, der ikke udelukker hinanden: Et nationalt, et europæisk og et globalt perspektiv.

Et nationalt perspektiv

Folkehøjskolen bidrog fra starten – med K.E. Løgstrups formulering – "til at befæste og udbygge det nye demokrati". Det har været dens historiske opgave, og denne opgave kan – principielt set – aldrig afsluttes. En aktuel problemstilling er de udfordringer, som demokratiet stilles over for i et mere multietnisk, multikulturelt og multireligiøst samfund. Udviklingen af det post-industrielle videnssamfund rejser et klassisk sociologisk spørgsmål: Hvordan forbinde stigende specialisering og faglig

¹⁹ Højskolebladet 1994:314.

professionalisering med fælles samfundsliv? Er vi i stand til at fastholde og genskabe fælles erfaringsrammer og solidaritetsformer i forhold til de asymmetrier, som arbejds- og videndelingen medfører? I forhold til såvel den multikulturelle udvikling som den faglige specialisering synes Hal Kochs begreb om politiske medborgerskab at få fornyet aktualitet. Ethvert samfund må bygge på visse fælles værdier, men i Hal Kochs optik er det ikke det kulturelle, der forener os som danskere, det er det politiske.

Et europæisk perspektiv

Gennem sidste halvdel af det tyvende århundrede blev Europa stadig mere nærværende. Danmarks fremtid er i stigende grad blevet vævet sammen med Europas fremtid, hvilket har givet en ny horisont for folkehøjskolens arbejde – en europæisk horisont. Ligesom folkehøjskolen engang bidrog til at forankre det danske demokrati i et levende civilt samfund og udvikle en national offentlighed, er det naturligt, at folkehøjskolen nu bidrager til udvikling af et europæisk civilt samfund og en europæisk offentlighed. Det implicerer ikke et valg mellem en national og en europæisk identitet, men en intensivering af samspillet mellem flere former for identiteter. Højskoleprojektet *Youth 2000* er et eksempel, der peger fremad. Højskolens europæiske dimension styrkes ligeledes af de puljemidler, der nu gør det muligt at invitere unge fra de nye EU-lande på højskole. Det er imidlertid også vigtigt, at danske højskoleelever gives mulighed for at tage på studieture til og studieophold i udlandet for at få et internationalt og globalt perspektiv på sig selv og det samfund, de er en del af.

Et globalt perspektiv

Folkehøjskolen har altid haft et videre sigte end skoling i demokrati og skoling i danskhed. For Grundtvig var dannelses-målet aldrig det folkelige eller nationale som sådant. Intet sted udtrykker han sig tydeligere om retningsbestemmelsen end i sit sidste store skoleskrift fra 1847. Her understreges det, at folkelighedens iboende dannelsesmål, dens telos, altid er det almenmenneskelige. Hans forhåbning er derfor, at danskerne ikke vil være så "forgabt i sit eget", at man afviser alt fremmed, men tværtimod tilegne sig "alt det såkaldte fremmede, som dog er

menneskeligt, og vil derfor ingenlunde udrydde eller undertrykke det folkelige, men kun udfylde hvad danskheden med flid holder åbent, for ej at gå glip af det almenmenneskelige, hvori naturligvis alt folkeligt omsider skal finde sit mål og sin forklaring”.²⁰ Dette universelle syn på menneskelivet har i begyndelsen af det 21. århundrede fået et globalt indhold, som det ikke havde for 150 år siden. Det lokale og nationale liv udspiller sig i stigende grad i en global verden. Terror, forurening og transnational økonomi tager ikke hensyn til landegrænser. Det betyder, at i dag lever f.eks. danskere og tyskere også i et fælles samfund. Vi deler et skæbnefællesskab, som ikke står uden for den samlede menneskeheds fællesskab. Menneskeheden er i dag – som Løgstrup påpeger – en geoøkologisk helhed. Det er derfor en vigtig opgave for folkehøjskolen at kaste et nyt lys på det personlige, lokale, nationale liv – et globalt lys. En sådan udvikling af folkehøjskolens idégrundlag kan siges at ligge i forlængelse af Grundtvigs universitetstanker.

4. Hovedsigtet

I den gældende lovgivning for folkehøjskolerne er hovedsigtet *folkelig oplysning*. Det kom ind i lovgivningen i 1993, efter at hovedsigtet i 51 år havde været *almendannende undervisning*. Forud herfor havde højskolelovgivningen eksisteret i 50 år – fra 1892 til 1942 – uden et hovedsigte.

I lovbemærkningerne til 1993-loven blev det fremhævet, at der var brug for at fastholde og udbygge folkehøjskolens tradition for at oplyse om de folkelige fællesskaber og oplyse om tolkning af tilværelsen og meningen med livet. Det blev fastslået, at det var væsentligt for højskolernes virke, og at *folkelig oplysning* var et begreb, som var almindeligt brugt på skolerne. Der ligger i begrebet en opfattelse af, at alle indgår i den fælles vekselvirkning med det formål at få problemer belyst i sammenhæng og at kaste lys på de fælles vilkår. Dertil kommer et krav om, at denne oplysning skal være fattelig for de fleste.

Det bestående sigte med undervisningen og samværet på en folkelig højskole er den almene oplysning om de fælles menneskelige vilkår. Rammen er et kostskolemiljø, som er præget af den enkelte højskoles værdigrundlag. Målet med et ophold på en folkehøjskole er, at eleverne får mulighed for at udvikle viden, indsigt og erkendelse om både den enkelte og andre, at øge elevernes evner og muligheder for at være aktive i folkeligt og mellemfolkeligt arbejde og at styrke deres personlige, almene og faglige kompetencer.

Fra 1993 var begrebet *almendannende* ikke længere et begreb, som var på førstepladsen i forbindelse med hovedsigtet, men dog fastholdt, hvad angår undervisningen, indtil det fra 2000 blev afløst af *bred almen karakter*. Når *almendannende* blev degraderet, kan det være i et forsøg på at undgå begreber, som havde en gymnasial klang. Højskolerne og de øvrige frie kostskoler havde behov for at gøre det klart, at de ikke umiddelbart var sammenlignelige med det formelle undervisningstilbud, men frie skoler, som havde et eget begreb.

Loven omfatter folkehøjskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler (frie kostskoler), der tilbyder undervisning og samvær på kurser, hvis hovedsigte er folkelig oplysning, og som er godkendt af undervisningsministeren til tilskud. Undervisningen skal have en bred almen karakter. Enkelte fag eller faggrupper kan have en fremtrædende plads, men aldrig på bekostning af det almene. Skolernes virksomhed skal tilrettelægges ud fra deres selvvalgte værdigrundlag.

§ 1 i Bekendtgørelse nr. 870 af 19. august 2004 af lov om folkehøjskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler (frie kostskoler)

Udvalget har drøftet, om ikke det bestående hovedsigte stadig er dækkende for den opgave og udfordring, som højskolerne har i den nærmeste fremtid. Udvalget er enig i, at *folkelig oplysning* fortsat rummer så store kvaliteter, at det skal fastholdes. Men udvalget har også drøftet, om det er muligt at formulere et nyt hovedsigte med udgangspunkt i det bestående. Forholdet mellem folk, nation, stat og statslige fællesskaber har ændret sig markant i de seneste år. Det bevirker, at begreber som *folk* og *folkelig* ikke sprogligt er tilstrækkelig dækkende for, hvad der er folkehøjskolens opgave. Derfor finder et flertal i udvalget, at der kan være behov for, at der bruges flere ord og begreber i hovedsigtet.

Folkehøjskolen har fra begyndelsen haft et langsigtet og universelt syn på menneskelivet og har derfor altid haft et videre sigte end det kortsigtede og det personlige. De mænd og kvinder, der skabte den danske folkehøjskole, ville med K. E. Løgstrups ord "ikke lade sig nøje med mindre end hvad de kaldte et universelt syn på menneskelivet. Derfor kom de til at skabe en skole, den historisk-poetiske, der stadig har betydning". Om oplysning med et universelt og eksistentielt perspektiv brugte Løgstrup begrebet *tilværelsesoplysning* og Grundtvig *livsoplysning*. Da det sidstnævnte virker mere mundret, anvendes det i det efterfølgende.

Livsoplysning er et mere omfattende og bredere begreb end folkelig oplysning og rummer universelle og eksistentielle problemstillinger. Det drejer sig om de livssammenhænge, som ingen kan komme ud af, og hvor alle er lige over for de store spørgsmål i tilværelsen. Bag ved begrebet ligger den erfaring, at værdierne kommer fra livet, det almindelige menneskeliv, som alle kender det af egen erfaring. *Livsoplysning* ligger i forlængelse af den bestående oplysningstradition inden for de frie skoler. Der er behov for at fremhæve højskolernes opgave af eksistentiel karakter, som bygger på den enkelte højskoles selvvalgte værdigrundlag.

I *Folkelig oplysning* er det fælles og det individuelle sider af samme sag og hinandens forudsætninger. Oplysning om de større fællesskaber er en vigtig opgave i en tid, hvor nye fællesskaber opstår, og mange gamle ophører. Alle fællesskaber er ikke lige værdifulde, og derfor er det vigtigt for den folkelige debat og værdiafklaring, at højskolerne deltager i dette oplysningsarbejde ud fra deres vidt forskellige værdigrundlag.

Demokratisk dannelse understreger opgaven i at fastholde og udvikle en proces, der fører frem mod demokrati. I dette begreb ligger både en opgave i at undervise om demokrati og en opgave i at gennemføre kurser på en demokratisk måde. Det skal ske med det formål for øje at give kursisterne lyst og evne til at være aktive i et demokratisk samfund. Globaliseringen medfører, at vi i endnu højere grad er knyttet til hinanden. Demokrati er en norm for, hvordan mennesker, folk og stater forholder sig til hinanden på en anstændig måde. Demokrati er et bud, men opnås ikke én gang for alle. Den norm skal hele tiden fastholdes og udvikles. Folkehøjskoler bør være sådanne laboratorier, hvor *demokratisk dannelse* kan udvikles teoretisk og i praksis.

På denne måde er *demokratisk dannelse* en del af den *folkelige oplysning*, som igen er en del af *livsoplysning*.

For at sikre, at kurserne opfylder hovedsigtet, har udvalget drøftet, om der skal være en kanon bestående af et eller flere fag, temaer eller emner, som skal indgå i alle højskolekurser.

Udvalget er enig i, at der ikke skal være en kanon. Hvordan højskolen på det enkelte kursus vil lade hovedsigtet indgå i undervisningen og samværet, ønsker udvalget ikke at bestemme. Skolerne må dog være indstillet på at dokumentere, at hovedsigtet har en fremtrædende placering i alle kurser.

Forslag:

- 1. Et flertal (13 af udvalgets medlemmer) foreslår, at folkehøjskolens hovedsigte er livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse.*

Et mindretal (Britta Schall Holberg og Grethe Rostbøll) finder, at begrebet folkelig oplysning alene er dækkende for folkehøjskolens hovedsigte. De finder, at der ikke er behov for at finde nye begreber som supplement til folkelig oplysning, og at livsoplysning og demokratisk dannelse er omfattet af det bestående hovedsigte. Lovbemærkningerne til det gældende hovedsigte viser, at flertallets forslag ikke i sin substans ændrer på indholdet og er dermed en unødigt udvidelse og en udvanding af begrebet folkelig oplysning.

- 2. Et enigt udvalg foreslår, at folkehøjskolerne dokumenterer, hvordan hovedsigtet indgår i det enkelte kursus.*

5. Realkompetence

Det bliver stadig vigtigere, at den enkelte ud over at være i besiddelse af en relevant faglighed skal kunne omstille sig, samarbejde, være selvstændig, have mod til personlig stillingtagen ud fra et livssyn og have lyst og evne til at kaste sig over nye og uprøvede projekter. Også kravene til faglighed ændres i disse år. Der bliver behov for evnen til at kunne kombinere forskellige faglige tilgange, at kunne kommunikere og kunne vælge – og vælge fra.

Efter udvalgets opfattelse har folkehøjskolens evne til at udvikle elevernes kompetencer ikke været vurderet tilstrækkelig højt i uddannelsessystemet. Det kan skyldes, at et højskoleophold ikke er en entydig størrelse og kan være meget forskellig fra højskole til højskole. Derfor har den fagligt kompetente undervisning, der finder sted på mange højskoler, ikke kunnet sættes på en fælles formel. Det skyldes nok også, at de personlige og sociale kompetencer er vanskelige at måle.

Udvalget hilser derfor regeringens initiativ og redegørelse til Folketinget vedrørende realkompetence meget velkommen.

Ifølge redegørelsen omfatter realkompetence en persons samlede viden, færdigheder og kompetencer, og planen er, at realkompetencer skal kunne anvendes i uddannelsessystemet, både ved at lette den enkeltes adgang til studier og uddannelse og ved at afkorte studier med de elementer, som ansøgeren reelt behersker i forvejen.

Udvalget ser med regeringens initiativ en mulighed for, at de reelle kompetencer, den enkelte erhverver sig gennem et højskoleophold, vil kunne både synlig- og nyttiggøres i uddannelsessystemet.

Med en realkompetencereform øges mulighederne for at få afprøvet og godskrevet den læring, der sker under et højskoleophold. For at dette kan indgå i en realkompetencevurdering, må læringen kunne dokumenteres og beskrives. Regeringen

lægger op til, at der er tale om et personligt ansvar for den enkelte borger. Det er udvalget enig i og ønsker at understrege, at det vil være nødvendigt at udvikle redskaber, som gør det muligt at beskrive og dokumentere kompetencerne mere systematisk.

Udvalget har bemærket, at regeringens redegørelse indebærer, at mulighederne for at anerkende realkompetence i uddannelserne indføres gradvist og først i voksen- og videreuddannelserne. Udvalget anerkender, at opgaven er omfattende, og at det kan være nødvendigt at starte ét sted. Udvalget vil støtte regeringens ambition om, at vurderinger af realkompetence udbredes til hele uddannelsessystemet og ikke begrænser sig til voksen- og videreuddannelserne.

Når formel, ikke-formel og uformel læring kan supplere hinanden, vil højskolerne kunne spille en aktiv rolle i udviklingen af livslang læring. Så kan højskolerne benyttes af dem, der ønsker en konkret faglighed, dem der ønsker at udvikle deres personlige og sociale kompetencer, og dem der ellers vil være i fare for social udstødning på grund af manglende formelle kvalifikationer.

På den måde vil folkehøjskolen kunne udbygge sin dannelses- og uddannelsesmæssige opgave uden at miste den frie placering i undervisningsverdenen.

Forslag:

- 1. Undervisningsministeriet tager initiativ til at udvikle metoder til en vurdering af den enkeltes kompetencer, således at de omfatter personlige, sociale og almene kompetencer samt evnen til at kunne kombinere forskellige faglige områder. Metoderne bør indgå i de kommende vurderinger af realkompetence på de enkelte uddannelser.*
- 2. Undervisningsministeriet tager initiativ til et udviklingsprojekt, hvor højskolerne indgår i et samarbejde med uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet, hvor forskellige modeller for dokumentation og godskrivelse af realkompetence afprøves.*

6. Vejledning af elever

Med vejledningsreformen er der fastsat nationale mål for vejledning om valg af uddannelse og erhverv. Fra 1. august 2004 varetages vejledning om valg af ungdomsuddannelse og erhverv af Ungdommens Uddannelsesvejledning, mens vejledning om valg af videregående uddannelse og erhverv varetages af syv studievalgcentre. Vejledere i ungdomsuddannelserne mv. skal alene tage sig af gennemførelsesvejledning. Unge uden særlige behov henvises til selv at søge oplysninger – primært gennem en ny vejledningsportal.

Samtidig med, at vejledningen er blevet flyttet fra uddannelsesinstitutionerne til mere professionelle miljøer, er højskolerne blevet pålagt at vejlede eleverne om valg af uddannelse og erhverv med henblik på at medvirke til og understøtte elevernes afklaring herom.

Højskoleudvalget er enig i, at højskolerne skal påtage sig at vejlede eleverne. Det er et led i mange unges højskoleophold at blive afklaret med hensyn til valg af uddannelse og erhverv. Folkehøjskolens særlige muligheder for at vejlede eleverne udspringer af to forhold: At skoleformen fokuserer på det almene og eksistentielt livsoplysende og selve kostskoleformen. Højskolerne tilbyder eleverne et læringsrum, hvor de kan afprøve sig selv og deres interesser og dermed få øget selvindsigt.

Vejledningen på højskolerne skal kvalificere elevernes valg af erhverv og uddannelse, og de elever, der mangler helt konkrete oplysninger om forskellige erhverv eller uddannelser, kan enten søge disse på vejledningsportalen eller hos vejledningscentrene.

Folkehøjskolens vejledning skal efter udvalgets opfattelse rumme:

- eksistentiel vejledning med udgangspunkt i det personlige, faglige og sociale,
- vejledning om valg af uddannelse og erhverv med henblik på at medvirke til elevernes afklaring herom,
- informationsøgning, herunder hjælp til brug af vejledningsportalen, og

- arbejde med valgprocesser – med udgangspunkt i at vejlede over tid.

For at sikre en høj kvalitet i højskolernes vejledning må det forudsættes, at højskolernes lærere efteruddannes til opgaven.

Det er udvalgets opfattelse, at samarbejdet mellem højskolerne og Ungdommens Uddannelsesvejledning og studievalgscentre bør styrkes. Et øget samarbejde mellem parterne vil medvirke til, at centrenes vejledningsmæssige ekspertise i højere grad bliver udnyttet i forbindelse med højskoleopholdet, og at centrene får øjnene op for de muligheder, der ligger i et højskoleophold. Højskolerne kan tilbyde personlig udvikling, folkelig, almen og demokratisk dannelse, udvikling af realkompetencer, vejledning, faglig undervisning samt dele af formelle uddannelser. Et højskoleophold kan derfor være attraktivt for mange, som ønsker at begynde en uddannelse i et kostskolemiljø.

Da studie- og erhvervsvejledningen ud over vejledningen på højskolerne i dag er samlet i professionelle vejledningsmiljøer, er det udvalgets opfattelse, at der vil være behov for at evaluere højskolernes vejledning inden for en begrænset årrække. Samtidig bør højskolerne have tid til at udvikle den særlige vejledning, der er mulighed for på en højskole. Udvalget vil derfor opfordre til, at effekten og kvaliteten af højskolernes vejledning evalueres om senest fem år.

Forslag:

- 1. Der bør ske et øget samarbejde mellem højskolerne og Ungdommens Uddannelsesvejledning og studievalgscentre.*
- 2. Der skal ske en efteruddannelse af de højskolelærere, som skal varetage højskolernes vejledning.*
- 3. Effekten og kvaliteten af højskolernes vejledningsindsats evalueres om senest fem år.*

7. Formelle uddannelser på højskoler

Udvalget har beskæftiget sig med, hvordan højskolerne kan medvirke til elevernes formelle uddannelse.

Udvalget er enig om, at højskolerne skal spille en aktiv rolle i udviklingen af videnssamfundet. Det kræver, at højskolerne ikke kun koncentrerer sig om dannelsesaspekter, men kombinerer disse med uddannelseselementer.

Der er i udvalget ikke enighed om, hvilke midler der er nødvendige for, at højskolerne kan medvirke til denne udvikling. Udvalget er dog enig i sigtet med forslagene og i anbefalingerne inden for den gældende lovgivning.

Bestående muligheder

Højskolerne kan allerede inden for gældende bestemmelser medvirke til kursisternes formelle uddannelser.

Det kan ske på forskellige måder:

- **Almen forberedelse**
Højskolernes kurser vil via deres vægt på almene perspektiver og faglige og personlige kompetencer i sig selv være forberedende til formelle uddannelser. Mange højskoler tilrettelægger undervisningen sådan, at eleverne får mulighed for at orientere sig bredt i faglige områder forud for deres studievalg. Folkehøjskolernes Forening har fremlagt tal, der illustrerer, at ophold på en højskole kan være med til at mindske risikoen for, at eleverne efterfølgende skifter uddannelse.
- **Forberedelse til ekstern prøve**
En højskole kan vælge at undervise i faglige områder, der svarer til optagelseskravene på bestemte formelle uddannelser. Det drejer sig f.eks. om forberedelse til optagelse på pædagogseminarierne, politiskolen, journalisthøjskolen og forskellige kunstneriske uddannelser. Ligeledes kan undervisningen på en højskole være tilrettelagt på et fagligt niveau, der sætter eleverne i stand til efter højskoleopholdet at gå til

prøve eller eksamen på en uddannelsesinstitution som selvstuderende.

- Anden forberedelse til optagelse på en konkret uddannelse
På nogle uddannelser indeholder optagelsesbetingelserne en bedømmelse af de studerendes tidligere arbejder – f.eks. design- og arkitektskolerne. Et sådant forberedende arbejde kan i nogle tilfælde indpasses i et højskolekursus.
- Samarbejde med uddannelsesinstitutioner
Højskoler og uddannelsesinstitutioner kan samarbejde således, at et højskoleophold kan give merit i uddannelsen. Aftaler træffes mellem den enkelte højskole og uddannelsesinstitution og bygger på, at højskolen kan beskrive og evt. dokumentere sit faglige indhold over for uddannelsesinstitutionen. Det kan f.eks. være et samarbejde om en del af liniefagsundervisningen i læreruddannelsen, hvor højskoleopholdet efterfølgende giver merit i uddannelsen. Muligheden for at udnytte højskolelæreres specifikke kompetencer kan også ske ved, at de kan blive undervisere/vejledere i forbindelse med afløsningsopgaver mv. ved alle typer uddannelser fra de korteste til de længste universitetsuddannelser.
- Skift i miljø under uddannelse
Et højskolekursus kan kombineres med en uddannelse eller et studium, når en studerende har behov for at skifte miljø. Højskoleopholdet kan virke motiverende og afklarende for den studerende.
- Kurser uden for højskoleloven
En højskole kan som indtægtsdækket virksomhed tilrettelægge kurser, der ikke opfylder tilskuds-betingelserne i lov om frie kostskoler. Disse kurser tæller ikke med i højskolens tilskudsgrundlag. Det kan f.eks. dreje sig om kurser for en lukket deltagerkreds eller f.eks. forberedende voksenundervisning (FVU).

Det er udvalgets opfattelse, at de gældende muligheder ikke er erkendte og derfor ikke udnyttes hensigtsmæssigt. Højskolernes netværk til uddannelsesstederne er ikke særlig omfattende, og

omvendt kender mange uddannelsesinstitutioner for lidt til de muligheder, som et samarbejde med en højskole kunne give f.eks. i form af studieforbereelse, faglig dygtiggørelse og rekruttering af elever og studerende fra hele landet.

Der er derfor behov for, at gældende muligheder tydeliggøres, så det bliver lettere for uddannelsesinstitutioner og højskoler at se, hvilke samarbejdsmuligheder der eksisterer.

En tydeliggørelse kan ske ved, *at* der udarbejdes en vejledning i samarbejde mellem højskoler og formelle uddannelsesinstitutioner, *at* samarbejdsmulighederne indskrives i relevant uddannelseslovgivning, *at* der sker en kortlægning af samarbejdet, og *at* det tydeliggøres, hvilke kompetencer højskoleeleverne har mulighed for at udvikle.

Derved kan højskolernes faglighed finde direkte anvendelse i formelle uddannelser og medvirke til at styrke unges afklaring om uddannelse og erhverv, ligesom forslagene vil bidrage til at udbygge folkehøjskolens mulighed for almen undervisning på et højt fagligt niveau.

Forslag:

- 1. Der udarbejdes en vejledning i samarbejdet mellem højskoler og formelle uddannelsesinstitutioner.*
- 2. Samarbejdsmulighederne indskrives i relevant uddannelseslovgivning.*
- 3. Folkehøjskolernes Forening i Danmark anbefales at kortlægge, i hvilket omfang højskolerne anvender alle de eksisterende muligheder for at bidrage til elevernes formelle uddannelser, og at offentliggøre disse informationer med henblik på, at højskoler og uddannelsesinstitutioner bliver bekendt med mulighederne.*
- 4. Højskolerne anbefales at beskrive/dokumentere det enkelte højskoleopholds indhold med henblik på at tydeliggøre, hvilke kompetencer den enkelte elev har haft mulighed for at udvikle.*

Undervisning efter anden lovgivning

Udvalget har drøftet, om der ud over de gældende muligheder er behov for, at højskolerne via lovændringer kan tilbyde dele af formelle uddannelser under et højskoleophold.

Et flertal på 13 af udvalgets medlemmer mener, at der er behov for, at højskolerne via lovændringer får mulighed for at tilbyde undervisning efter anden lovgivning. Undervisningen skal kunne medregnes i elevernes ugentlige lektionstal.

Formålet med forslaget er, at de højskoler, der vil benytte denne mulighed, i højere grad kan medvirke til:

- at afkorte den tid, eleverne bruger mellem grundskolen/gymnasiet og en erhvervmæssig uddannelse,
- at personer, der ellers ikke ville tage en kompetencegivende uddannelse, får mulighed for at tage den i et trygt kostskolemiljø,
- at en større andel af de unge får adgang til en videregående uddannelse,
- at udvikle skolernes faglighed til gavn for eleverne både på højskolerne og på de uddannelsesinstitutioner, de samarbejder med,
- at de studerende får styrket deres personlige og sociale kompetencer, og
- at gøre elevsammensætningen på højskolerne bredere.

Prøver og eksamener

Udvalgt har drøftet, om der skal være mulighed for, at højskoler skal kunne godkendes til at afholde prøver og eksamener. Hele udvalget fastholder, at højskolerne er prøve- og eksamensfrie.

Udvalgets begrundelse er:

- at afholdelse af prøver og eksamener er administrativt belastende og indeholder en række formelle problemer vedr. klageadgang, opkobling til centrale eksamensdatabaser mv.,
- at godkendelse til prøveafholdelse kan medføre eksterne krav til skolens forstander, hvilket vil mindske en højskoles frihed til at ansætte den forstander, skolen finder mest velegnet, samt

- at ansvaret for uddannelsernes kvalitet fastholdes i uddannelsesinstitutionerne.

Øgede muligheder for samarbejde

Hvis højskoler kan tilbyde undervisning efter anden lovgivning, åbnes for et fleksibelt samarbejde mellem højskoler og uddannelsesinstitutioner. Samarbejdet kan bestå af en kombination af forskellige muligheder som f.eks. aftaler om merit, vejledning i forbindelse med afløsningsopgaver, læreransættelser, køb af undervisning på uddannelsesinstitutionen osv. Aftalerne kan sammenstykkedes individuelt tilpasset den enkelte højskole og den pågældende uddannelse og uddannelsesinstitution.

For eksempel kan en højskole, der arbejder med design, aftale med en af designskolerne, at eleverne i nogle lektioner undervises af lærere fra uddannelsesinstitutionen efter de bestemmelser, der findes for uddannelserne på Designskolen og herved få merit i uddannelsen. Andre muligheder kunne være meritgivende rapportskrivning, eller at en uddannelsesinstitution godkender ophold på en højskole som et praktikophold.

Samarbejdet kan etableres om uddannelser på alle niveauer. Det kan dreje sig om FVU, avu, gymnasiale enkeltfag, erhvervsuddannelser, sosu og videregående uddannelser.

Udvalget har specielt set på højskolernes muligheder for at tilbyde elever at supplere deres studentereksamen med henblik på at søge optagelse til en konkret videregående uddannelse. For GSK's (Gymnasiale Suppleringskursers) vedkommende har Undervisningsministeriet udpeget seks koordinatore, som efter behov udpeger de institutioner, som kan udbyde GSK. Det vil altovervejende blive i universitetsbyerne. Højskoler, der ikke ligger tæt på en universitetsby, vil få vanskeligt ved at benytte muligheden for GSK. Et samarbejde om gymnasiale enkeltfag vil derfor i mange tilfælde være lettere og kan lige så godt ske mellem højskolerne og gymnasier, hf-kurser, handelsskoler, tekniske skoler og VUC.

Principper for undervisning efter anden lov

Udvalget har drøftet modeller og principper for undervisning efter anden lovgivning som del af et højskolekursus. For at sikre kommissoriets forudsætning om udgiftsneutralitet skal flertallet pege på en købsmodel, hvorefter højskolen køber undervisning hos en part, der er godkendt til at udbyde den pågældende undervisning. Flertallet lægger vægt på, at de principper, der skal gælde for højskolernes køb af undervisning efter anden lovgivning dels medvirker til at styrke det lokale samarbejde mellem højskolerne og uddannelsesinstitutionerne, dels medvirker til at sikre en så bred tilgængelighed til undervisningstilbuddene som muligt, uanset højskolernes geografiske placering, samt sikrer en administrativ enkel betalingsordning.

For at styrke mulighederne for fortsat uddannelse og forbedring af erhvervsmuligheder for de elever, der er uden gymnasial uddannelse, anbefaler udvalgets flertal, at undervisning efter anden lovgivning for disse elever udløser tilskud på sædvanlig vis på både højskolen og uddannelsesinstitutionen. For disse elever kan et hf-enkeltfag udgøre et konkret skridt hen imod optagelse ved en af de korte eller mellemlange videregående uddannelser, hvor adgangsvejen er mere lempelig end en fuld adgangsgivende eksamen. En sådan finansieringsmodel bør omfatte en fast defineret fagrække (dansk, matematik, samfundsfag, historie, engelsk, tysk, biologi, fysik, kemi og psykologi). Modellen vil kombinere højskolens vejledningsfunktion (det mere sikre valg af uddannelse og erhverv) med en hurtigere vej gennem uddannelsessystemet via det konkrete kompetencegivende element. En tilsvarende model kendes for efterskoleelever i meritgivende brobygningsforløb.

Tilsvarende finder udvalgets flertal, at en højskole skal kunne tilbyde sine elever FVU finansieret på normal vis samtidig med, at de pågældende elever indgår i tilskudsberegningen på højskolen.

Omfanget af undervisning efter anden lovgivning

Ifølge gældende lovgivning skal alle højskoleelever som minimum have 28 undervisningslektioner om ugen. Det ønsker udvalget ikke at ændre på, men udvalget har drøftet, om en

større eller mindre del af undervisningen kan bestå af undervisning efter anden lovgivning.

Flertallet er enige om at tage udgangspunkt i, at mindst to tredjedele af den ugentlige minimumsundervisning skal være almindelig højskoleundervisning, som ikke afholdes efter anden lovgivning, og som derfor ikke er formelt kompetencegivende. For elever med minimumstimetallet på 28 lektioner om ugen skal de 2/3 (altså 19 lektioner) være almindelig højskoleundervisning, mens den sidste tredjedel (ni lektioner) kan være undervisning efter anden lovgivning. Undervisning efter anden lovgivning kan øges ud over ni lektioner ved at øge det samlede lektionstal uden nødvendigvis samtidig at øge den almindelige højskoleundervisning, dog kan undervisning efter anden lovgivning ikke overskride halvdelen af den samlede undervisning på højskolen.

Undervisning efter anden lovgivning er et supplement til den almindelige højskoleundervisning. Elever, der ikke ønsker at deltage i undervisning efter anden lovgivning, skal på alle højskoler kunne deltage i et højskoleophold, der alene indeholder almindelig højskoleundervisning i mindst 28 ugentlige lektioner.

Selvom undervisning efter anden lovgivning højst kan omfatte op til halvdelen af højskolens undervisning, kan der være en risiko for, at den bliver dominerende på højskolen. Særligt hvis en højskole tilbyder sine elever så mange undervisningslektioner, at de i realiteten undervises med mere end halvdelen af en fuldtids kompetencegivende uddannelse. For at undgå, at den kompetencegivende undervisning bliver den dominerende del af det samlede højskolekursus, foreslår udvalgets flertal derfor, at der ud over et maksimum på 50 pct. af højskoleundervisningen tillige skal gælde et maksimum på 50 pct. af det ugentlige timetal ved en fuldtids kompetencegivende undervisning. For de gymnasiale fag med et ugentligt timetal på 32 på heltid indebærer dette et loft på 16 lektioner ugentligt.

Fleksibilitet i kursustilrettelæggelsen

For at opnå en frihed i tilrettelæggelsen og derved gode muligheder for at samarbejde med andre uddannelsesinstitutioner

foreslås, at der bliver mulighed for fleksibilitet i placeringen af undervisningen efter anden lovgivning.

Flertallet i udvalget vil derfor anbefale, at forholdet mellem den almindelige og den formelt kompetencegivende højskoleundervisning skal opfyldes på hele højskolekurset og ikke nødvendigvis i hver enkelt uge. På kurser, der er opdelt i moduler, skal forholdet opfyldes på hvert enkelt modul.

Forslaget medfører, at højskolerne kan tilrettelægge deres kurser friere samtidig med, at det sikrer, at alle elever får et højskoleophold, der overholder mindstekravet til almindelig højskoleundervisning.

Et nyt etårigt højskolekursus

Nogle af de korte og en del af de mellemlange videregående uddannelser har en adgangsvej, der er mere lempelig end en fuld gymnasial uddannelse. Det drejer sig for eksempel om uddannelserne til pædagog, sygeplejerske og socialrådgiver.

Udvalgets flertal foreslår, at der udformes rammer for et etårigt højskolekursus, der kan tjene som adgangsgrundlag til disse uddannelser. Kurset skal, udover at give eleverne en almen ballast, være en ramme for, at de kan tage de gymnasiale enkeltfag, som kræves ved optagelsen. Styrken i kurset vil være kombinationen af faglige, almene og personlige kompetencer. Flertallet opfordrer Undervisningsministeriet til at gennemgå reglerne vedrørende adgang til de videregående uddannelser med henblik på at åbne muligheder for unge, der har gennemgået et sådant studieintroducerende højskolekursus. For at kurset kan give adgang til uddannelserne kræver det, at der udarbejdes mål og rammer for kurset.

Da dette etårige højskolekursus er kompetencegivende, kan man overveje, om det bør give adgang til SU.

Forslag fra et flertal (13) af udvalgets medlemmer:

1. Højskoler skal fremover have mulighed for at tilbyde undervisning efter anden lovgivning.

2. Der udformes principper for højskolernes køb af undervisning efter anden lovgivning, som kan medvirke til at styrke det lokale samarbejde mellem højskolerne og uddannelsesinstitutionerne, medvirke til at sikre en bred tilgængelighed til undervisningstilbuddene uanset højskolens geografiske placering samt sikre en administrativ enkel betalingsordning.
3. Der udformes principper for en supplerende finansieringsmodel, der kan styrke mulighederne for fortsat uddannelse og forbedring af erhvervs muligheder for de elever, der er uden gymnasial uddannelse, ved at de udløser tilskud både på højskolen og uddannelsesinstitutionen.
4. Mindst 19 ugentlige lektioner skal være almindelig højskoleundervisning. Undervisning efter anden lovgivning kan ikke overskride halvdelen af den samlede undervisningstid på højskolen og af heltidsundervisningen på den kompetencegivende uddannelse.
5. Forholdet mellem den almindelige og den formelt kompetencegivende højskoleundervisning skal opfyldes på hele højskolekurset, men ikke nødvendigvis i hver enkelt uge. På kurser, der er opdelt i moduler, skal forholdet opfyldes på hvert enkelt modul.
6. Der udformes rammer for et etårigt kompetencegivende højskolekursus, der kan tjene som adganggrundlag til en videregående uddannelse.

Et mindretal (Britta Schall Holberg og Grethe Rostbøll) finder ikke, at der er behov for, at højskolerne får mulighed for at tilbyde undervisning efter anden lovgivning. De finder, at flertallets forslag vil medføre eksterne krav til undervisningens indhold og begrænse folkehøjskolens mulighed for at være en fri uddannelsesinstitution, som selv sætter sig sine mål og selv afgør, hvordan den vil nå dem. Der vil være risiko for, at undervisning efter anden lovgivning vil komme til at indtage en dominerende plads til skade for den almindelige højskoleundervisning og samværet uden for undervisningen. Det er mindretallets opfattelse, at folkehøjskolen i stedet for at indrette sig efter uddannelsessystemet bør fastholde sin særlige position, hvor fokus ikke er bestemt målbar faglighed, men folkelig oplysning og dannelse.

8. Kurser for elever med særlige forudsætninger

Det er kendetegnende for den brede og almene oplysning, som foregår på folkehøjskolerne, at den retter sig til alle interesserede, uanset forudsætninger, køn, uddannelser, erhverv m.m. Af § 15, stk. 2, i lov om frie kostskoler fremgår det, at kurserne skal være åbne for alle, der opfylder aldersbetingelserne, og som betaler i overensstemmelse med gældende bestemmelser. Deltagelse kan dog gøres betinget af højere alder, men ikke af bestemte kundskaber, uddannelser, stillinger, erhverv eller ansættelsesforhold i en virksomhed og lignende eller af medlemskab af bestemte foreninger eller organisationer. I bemærkningerne til lovforslaget står der, at bestemmelsen også var gældende i den forudgående lovgivning, og at den sikrer, at skolerne er åbne for alle med forskellige forudsætninger.

Udvalget finder, at folkehøjskolens kurser i almindelighed skal være åbne for alle, der opfylder aldersbetingelserne, og som betaler i overensstemmelse med gældende regler. Deltagelse kan dog gøres betinget af højere alder, sådan som det traditionelt har været tilladt.

Højskolerne står imidlertid med forskellige vanskeligheder. I praksis har det vist sig, at det kan være vanskeligt at tilrettelægge alle kurser, så de i virkeligheden er åbne for alle – såvel for deltagere uden forudsætninger som for deltagere med forudsætninger. Desuden er der befolkningsgrupper i Danmark, som traditionelt ikke benytter sig af højskolerne tilbud, og som derfor ikke modtager skoleformens tilbud om folkelig oplysning.

For at folkehøjskolens hovedsigte også kan være et tilbud til sådanne grupper, forslår udvalget, at op til 15 pct. af årseleverne kan opnås på kurser, som er tilrettelagt for deltagere med særlige forudsætninger. Udgangspunktet herfor er dog, at sådanne kurser på alle måder i øvrigt er omfattet af højskolelovens almindelige bestemmelser, herunder hovedsigtet. Udvalget er opmærksom på, at forslaget indebærer, at en del af de kurser,

der i dag gennemføres uden for loven, vil blive berettiget til tilskud.

Kurser under 15 pct.-reglen kan f.eks. indebære, at eleverne skal have særlige faglige forudsætninger på grund af det faglige kursusniveau, have en særlig uddannelsesmæssig baggrund, være i besiddelse af særligt udstyr, f.eks. musikinstrument, have en bestemt civilstand eller en indvandrer- eller flygtningebaggrund.

Udvalget har drøftet, om der er særlige forudsætninger, som ikke berettiger til gennemførelse af kurser omfattet af 15 pct.-reglen. Udvalget er enig i, at højskolerne uden for tilskudsgrundlaget er velegnede til virksomhedskurser for ansatte fra samme virksomhed eller koncern, men at virksomhedskurser ikke kan omfattes af tilskudsgrundlaget.

Udvalget har desuden drøftet, om medlemskab af bestemte foreninger eller organisationer kan være en forudsætning for kurser, der er omfattet af 15 pct.-reglen. Udvalget finder, at kurser, som afholdes for medlemmer af bestemte foreninger og organisationer, kan medvirke til, at folkehøjskolens hovedsigte bredes ud til andre befolkningsgrupper end dem, der traditionelt bruger højskolerne. Udvalget indstiller, at kurser, der forudsætter medlemskab af bestemte foreninger eller organisationer, kan omfattes af 15 pct.-reglen. Udvalget finder dog, at foreningers eller organisationers årsmøder, landsmøder, generalforsamlinger, medlemsmøder eller lignende ikke kan afholdes under eller i umiddelbar tilknytning til et statsstøttet højskolekursus under 15 pct.-reglen uanset, at kurset i øvrigt overholder alle højskolelovens bestemmelser, herunder om hovedsigtet. Der må ikke være tvivl om, at ansvaret for et kursus' planlægning og gennemførelse altid alene er højskolens, selv om kurset afholdes i et tæt samarbejde med andre.

For at opnå tilskud er det efter gældende regler en betingelse, at en højskole gennemfører lange kurser i mindst 20 uger om året. Udvalget mener, at en højskole godt kan gennemføre lange kurser, der er tilrettelagt for deltagere med særlige forudsætninger, men kurser, der er omfattet af 15 pct.-reglen, kan ikke indgå i opfyldelsen af mindstekravet om lange kurser i 20

uger. Mindstekravet skal alene kunne opfyldes af lange kurser, der er åbne for alle.

Forslag:

- 1. Højest 15 pct. af årseleverne kan opnås på kurser, som er tilrettelagt for elever med særlige forudsætninger og med et indhold, som er omfattet af højskolelovens almindelige bestemmelser, herunder hovedsigtet.*
- 2. Virksomhedskurser er ikke omfattet af 15 pct.-reglen.*
- 3. Kurser, der er omfattet af 15 pct.-reglen, kan ikke indgå i opfyldelsen af mindstekravet om lange kurser i 20 uger.*

9. Integration af flygtninge og indvandrere

Udvalget er enig i, at flygtninge, indvandrere og efterkommere vil have stor nytte af at være i et dansk kostskolemiljø, hvor man – foruden undervisningen – er i dansktalende og dansk-tænkende omgivelser, hvor det er muligt at få et indgående kendskab til mentaliteten og sproget i Danmark, et netværk med danskere og andre, og en vejledning, som også inddrager tiden efter højskoleopholdet. For at integration på en højskole med et kostskoleophold kan lykkes, er det en forudsætning, at flygtninge, indvandrere og deres efterkommere har et vist kendskab til dansk mentalitet, så de er i stand til nogenlunde at orientere sig i denne anden og fremmede kultur, som er meget forskellig fra deres egen. Opholdet er meget intenst, fordi man er i miljøet alle døgnets timer.

Udvalget har drøftet, om der også kan afholdes kurser, som er særligt tilrettelagt for flygtninge og indvandrere. Udvalget er enig i, at de åbne kurser, hvor danskere, flygtninge og indvandrere er sammen om fælles undervisning og samvær, er meget vigtige for, at alle parter kan nærme sig hinanden. Men udvalget vil ikke afvise, at der i begrænset omfang – som omtalt i kapitel 8 – kan afholdes kurser, som er målrettet de elever, som vil integreres i det danske samfund. Hvis sådanne kurser holdes på skoler, hvor der på samme tid også afholdes åbne højskolekurser med delvis fælles aktiviteter og miljø, så vil det styrke intentionerne om integration.

Problemerne i forbindelse med integration må ikke overskygge de store muligheder, der ligger i, at danskere får kendskab til fremmede vaner, synspunkter og holdninger. I en verden, hvor mennesker overskrider landegrænser i et omfang, som ikke er set tidligere, er det vigtigt, at også danskerne får lært at kende til “de andre” ud fra egne erfaringer. Danmark har gennem tiderne stor erfaring i at modtage befolkningsgrupper og integrere dem i samfundet, hvilket har været til stor inspiration og fordel for samfundet. De indvandrergrupper, som i nyere tid er

kommet til Danmark, har vi på samme måde mulighed for at blive inspireret af.

Gennem mere end 150 år har Danmark opbygget et samfund, som bygger på demokratiske principper. Højskolerne har medvirket til, at denne proces har udviklet sig på en sådan måde, at Danmark kan være rollemodel for andre lande. På højskolerne afprøves et midlertidige fællesskab, som kan skabe rammer for det store fællesskab, samfundet. Ved at inddrage flygtninge og indvandrere i højskolernes hverdag møder de en samværsform, som gør det lettere for "nydanskerne" at begå sig i det danske samfund.

I kapitel 7 foreslår et flertal af udvalgets medlemmer, at det – i begrænset omfang – bliver muligt at modtage kompetencegivende undervisning efter anden lovgivning. Hvis dette forslag gennemføres, kan det forventes, at flere flygtninge og indvandrere vil gennemføre en sådan undervisning på højskoler.

For at integrationen kan få bedst mulige vilkår, er det nødvendigt, at højskolerne har et meget større kendskab til de kulturer, som flygtningene og indvandrerne kommer fra. Information og vejledning om højskolernes muligheder i forbindelse med integrationen skal rettes mod begge parter. Det vil være nyttigt at gennemføre pilotprojekter, der kan være med til at styrke og udvikle måder at gennemføre integration på.

Forslag:

- 1. Der sættes større fokus på information og vejledning af de vidt forskellige grupper af flygtninge, indvandrere og deres efterkommere samt af højskolerne.*
- 2. Der gøres en større indsats for at gøre det ordinære vejlednings- og henvisningssystem opmærksom på højskolernes muligheder for at medvirke til integration.*
- 3. Der gennemføres pilotprojekter for at udvikle integrationsprocesser på højskolerne.*

10. Højskoleøkonomi og deltagerbetaling

I forbindelse med udvalgets overvejelser om, hvilke nye muligheder og opgaver højskolerne kan tænkes at varetage, har udvalget drøftet højskolernes økonomiske situation samt vilkårene for deltagerens betaling af højskoleopholdet.

Udviklingstendenser i højskolesektorens økonomi

Det faldende elevtal har haft en afsmittende effekt på højskolernes økonomi. I 1999 slog det faldende elevtal for første gang tydeligt igennem i højskolernes regnskabsresultater med et samlet sektorunderskud. Sektoren oplevede i de efterfølgende to år en stadig forværring med stigende sektorunderskud. I 2002 vendte udviklingen med et fortsat samlet underskud, men med mere end en halvering af underskuddet i forhold til året før. I 2003 havde højskolerne et samlet om end beskedent sektoroverskud. Det samlede positive sektorresultat i 2003 kan ikke blot tilskrives få højskolars resultater, men en generel forbedring af økonomien blandt mere end halvdelen af højskolerne.

De seneste to års generelt set positive udvikling i højskolernes økonomi kan til dels forklares ved kapacitetstilpasninger. Højskolerne har gennem de senere år løbende forsøgt at tilpasse driften til det faldende elevtal, og virkningen af denne tilpasning synes nu at begynde at slå igennem i højskolernes regnskabsresultater. Tilpasninger i medarbejderstaben er et eksempel herpå. Endvidere har langt de fleste højskoler tilstræbt og opnået en bedre kapacitetsudnyttelse gennem øget kortkursusvirksomhed og øget lokaleudlejning. Med til billedet hører dog også, at en del skoler har været tilbageholdende med vedligeholdelsen af skolens bygninger.

Udviklingen i sektorens samlede resultater dækker dog over store forskelle højskolerne imellem. Sammenligninger og generaliseringer mellem de enkelte højskoler er vanskelig. Højskolerne er meget "uens" i indhold og kursusprofil, der er et varieret mix af lange og korte kurser og andre aktiviteter, og skoler-

ne varierer i størrelse. Hertil kommer, at det faldende elevtal er ulige fordelt mellem skolerne, og ofte er der konstateret endog særdeles store udsving i elevtallet for enkelte skoler inden for en kortere årrække. Nogle skoler har i perioden forøget elevtallet, andre skoler har omlagt konceptet – nogle med held, andre uden succes.

Udover det faldende elevtal har udvalget også drøftet andre faktorer, som har påvirket højskolernes økonomi. Nogle højskoler har oplevet en begrænset imødekommenhed fra realkreditmarkedet og skærpede krav fra pengeinstitutter som følge af skolelukninger, underskud mv. Der kan også peges på, at enkelte højskolars ledelse – bestyrelse og forstandere – ikke har udvist tilstrækkelig professionalisme gennem sikring af skoleøkonomien i takt med det faldende elevtal. Endelig har udvalget drøftet udgiftsområder, som gennem de seneste år har medvirket til et øget pres på højskoleøkonomien – f.eks. generelle afgiftsstigninger, øgede udgifter til arbejdsskade- og bygningsforsikringer, revisorbistand samt bortfald af støtteordninger.

Tilskudsmodel

I 1994 blev højskolernes tilskudssystem reformeret efter principperne for taxametertilskudssystemet – med tildeling af et driftstaxameter pr. årselev. Efter adskillige forenklingstiltag gennem de senere år, er systemet i dag konstrueret som et system med et grundtilskud pr. skole og taxametertilskud pr. årselev. Grundtilskuddet tilgodeser således de mindre skoler. Bygningstaxameter blev først indført i 1996. For at give skolerne mulighed for tilpasse sig de nye tilskudsbetingelser er bygningstaxametermodellen modificeret gennem en overgangsordning, der ophører ved udgangen af 2010.

Højskolernes tilskudsmodel indebærer en ganske omfattende omfordeling mellem skolerne ud fra et overordnet princip om solidaritet inden for skoleformen. Solidaritetshensynet er imidlertid i vid udstrækning tilgodeset på bekostning af en enkel og gennemskelig tilskudsmodel. Undervisningsministeriet og Højskoleforeningen har derfor gennem en årrække samarbejdet om at forenkle tilskudsmodellen. Målet med forenklingen har været at skabe en langt mere gennemsigtig tilskudsmodel, såle-

des at den enkelte skole gives større indflydelse på og større ansvar for egne beslutninger, og samtidig at sikre den enkelte skole et sikkert grundlag for budgetlægning. Forenklingerne har blandt andet bestået i, at de elementer, der fordeler tilskuddet mellem skolerne i forhold til den faktiske udgift til lærerløn, udfases over en årrække og bortfalder fra 1. januar 2006.

Udvalget har konstateret, at højskolerne har haft en række år med anstrengt driftsøkonomi. Samtidig konstaterer udvalget, at højskolerne generelt søger at agere økonomisk hensigtsmæssigt under det decentrale styringskoncept med større frihedsgrader i opgaveløsningen og et tilsvarende større ansvar for realiseringen af de politisk fastsatte mål. Det er samtidig udvalgets indtryk, at langt de fleste højskoler forvalter midlerne på en sådan måde, at der over tid opretholdes en fornuftig balance mellem indtægter og udgifter med en samtidig sikring af kvaliteten. Udvalget har endvidere noteret sig, at højskolesektoren gennem de senere år har fået taxameterløft med det sigte, at højskolerne kunne nedbringe deltagerbetalingen for lange højskoleophold.

Deltagerbetalingen på lange kurser

Udvalget har drøftet vilkårene for elevernes finansiering af og deltagelse i højskoleophold. I den sammenhæng har udvalget blandt andet drøftet en række af de muligheder, der over tid er ændrede, og som også har haft sin indvirkning på den reducerede søgning til de lange højskolekurser. Udvalget har særligt drøftet ændringerne af dagpengereglerne i 1996, finansieringsomlægningen i 2000 og dens effekter, ændringer af regler om orlovsydelse i 2001 samt afviklingen af den Fri Ungdomsuddannelse.

På baggrund af disse drøftelser finder udvalget det afgørende, at vilkårene for elevernes betaling af lange kurser forbedres. Udvalget har i denne forbindelse drøftet niveauet for deltagerbetalingen på disse kurser.

Den gennemsnitlige deltagerbetaling for lange kurser udgør ca. 1.200 kr. pr. uge. Der er i udvalget enighed om, at en deltagerbetaling af denne størrelse er for høj. Udvalget har derfor kon-

kluderet, at en afgørende forudsætning for også at opnå en positiv effekt af de øvrige tiltag, udvalget anbefaler, er, at lange højskoleophold bliver billigere end i dag. Udvalget mener også, at højskolerne med en lavere deltagerbetaling vil kunne nå en bredere målgruppe blandt både unge og voksne.

Den nuværende gennemsnitlige deltagerbetaling for lange kurser dækker – ud over betaling for kost og logi – også en del af undervisningen. Udvalget anbefaler derfor, at:

- den gennemsnitlige deltagerbetaling for lange kurser nedsættes til et niveau, der svarer til mellem 650 kr. og 800 kr. pr. uge således, at deltagerens betaling helt eller delvist alene dækker kost og logi.

Indtil 1997 modtog højskoleleverne statslig elevstøtte. Elevstøtten var indkomstbestemt dog med et minimumsbeløb, der blev udbetalt uanset indkomstgrundlagets størrelse. Derudover var elevstøttens størrelse bestemt af, hvorvidt eleven var forældreuafhængig eller ej. I 1997 blev den statslige elevstøtte omlagt til højskolerens driftstilskud (svarende til ca. 50 mio. kr.). Omlægningen var overvejende begrundet i, at administrationen af elevstøtteordningen var tung for højskolerne. Det var hensigten, at det øgede driftstilskud skulle anvendes til en generel nedsættelse af elevbetalingen.

Højskolesektoren blev fra 1999 og i de efterfølgende to år tildelt taxameterløft med det sigte at kunne nedbringe deltagerbetalingen for lange højskoleophold. I 1999 fik højskolerne en merbevilling på 30 mio. kr., der blev udmøntet som tilskud til nedsættelse af deltagerbetalingen (takst 3). I 2000 fik højskolerne en merbevilling på 22 mio. kr. til takst 3, og i 2001 blev denne merbevilling permanent med 30 mio. kr. årligt.

Højskolerne modtager i dag et samlet statstilskud på ca. 100.000 kr. pr. årselev. Det er, sammenlignet med øvrige uddannelsesinstitutioner under Undervisningsministeriet, et af de højeste statstilskud. Med til billedet hører, at højskoleophold er et kostskoletilbud, og at tilskuddet derfor dækker såvel undervisning som samvær. Endvidere modtager højskoleelever

ikke SU, svarende til ca. 40.000 kr. pr. årselev. Effekten af taxameterløftene er imidlertid begrænset – søgningen til højskolernes lange kurser er fortsat faldende, og niveauet for den gennemsnitlige deltagerbetaling for lange kurser har været konstant gennem de seneste år. Niveauet for den gennemsnitlige ugentlige deltagerbetaling har altså ikke ændret sig væsentligt som forudsat. I erkendelse heraf anbefaler udvalget derfor ikke yderligere statslige midler til højskoledriften over taxametrene.

For at understøtte udvalgets anbefaling om, at den gennemsnitlige ugentlige deltagerbetaling for lange kurser skal svare til et niveau, der helt eller delvist alene dækker kost og logi, foreslår et enigt udvalg, at:

Forslag:

- 1. Der genetableres en statslig elevstøtteordning for højskolelever på lange kurser.*
- 2. Elevstøtteordningen udformes således, at eleverne sikres en betydeligt reduceret deltagerbetaling.*

Udvalget har under sine drøftelser af forslaget konkluderet, at det vil stille forslaget, selvom det ikke vil kunne opfylde kommissoriets forudsætning om udgiftsneutralitet. Forslaget indebærer en skønnet merudgift på mellem 50 og 70 mio. kr. Det svarer til en stigning i det samlede statstilskud på mellem 16.000 og 21.500 kr. pr. årselev på lange kurser. Udvalget foreslår dog i den sammenhæng, at finansieringen af elevstøtteordningen delvist kan ske via anvendelse af de puljer, der i dag anvendes til særligt prioriterede elevgrupper samt til individuel supplerende elevstøtte. Den samlede merudgift til elevstøtten skønnes da at kunne reduceres med ca. 30 mio. kr.

11. Højskolerne og lokalsamfundet

De danske folkehøjskoler har traditionelt fungeret som kraftcentre og omdrejningspunkter i de lokalsamfund, hvor de har været beliggende. Tidligere var højskoler ofte placeret i landsogne – også i dag er hovedparten af landets højskoler placeret i mindre provins- og stationsbyer.

Mange højskoler er og har været centrum for offentlige møder, foredrag og foreningsaktiviteter. Historisk har månedsmøder, efterårsmøder og højskolemøder været betydende. Møderne har været offentlige med adgang for egnens befolkning, der derved kunne deltage i dele af højskolevirksomheden. Til tider var det højskolernes egne folk, der holdt foredrag. Andre gange kunne højskolerne præsentere velkendte og velrenommerede foredragsholdere og kulturpersonligheder. Disse møder har visse steder haft næsten mytisk betydning. Sandheden er vel, at møderne har haft meget skiftende besøgstal og interesse, men at de har haft lokal betydning.

I højskoleforstandernes storhedstid var det almindeligt, at forstanderne blandede sig i egnens politiske, kulturelle og økonomiske udvikling. Højskolerne var lokale lokomotiver, og forstandere og lærere var centrale drivkræfter heri. Vurderingen af højskolernes lokale tilknytning indeholder et paradoks, idet mange fortsat opfatter de danske højskoler som lokale kraftcentre. Men samtidig angribes højskolerne imidlertid for at være lukkede enklaver, der er afsondrede fra det øvrige samfund. Der er med andre ord ikke enighed om, hvorledes højskolernes lokale betydning skal vurderes og bedømmes.

Mange højskoler fungerer som kulturhuse, der afholder koncerter, møder og foredrag. De kulturelle arrangementer afholdes af højskolerne alene eller i samarbejde med skolekreds eller andre lokale kulturelt orienterede foreninger. De kulturelle arrangementer er tilgængelige for højskoleeleverne og skolekredsens medlemmer. Arrangementerne åbner skolerne for offentligheden og giver et kulturelt input til byen og regionen.

En del højskoler råder over gode faciliteter, der indgår i det kommunale kredsløb af foreningsfaciliteter. Det kan være idrætsfaciliteter, kreative værksteder, musiklokaler eller almindelige undervisningslokaler. Via foreningstilknytningen får mange af byens og egnens unge deres daglige gang på højskolen. Udlejning til foreninger giver et økonomisk afkast og placerer højskolen i lokalbefolkningens bevidsthed som en åben institution. En række foreninger har direkte til huse på landets højskoler. Her er foreningens identitet nært knyttet til højskolen, og foreningen henter input og faglig inspiration fra højskolen.

I form af lokaleudlejning er højskolerne hjemsted for mange møder og dagsarrangementer for foreninger, organisationer, netværk og virksomheder. Højskolerne præger således ikke arrangementet, men udgør alene en fysisk og praktisk ramme om arrangementet.

En stor del af landets højskoler er involveret i kommunale og offentlige opgaver som integration, sprogundervisning og jobaktivering. Landets kommuner takler disse opgaver meget forskelligt, og derfor varierer højskolernes involvering meget. Mange højskoler indgår i regionale og lokale uddannelsesråd, hvorved højskolerne påvirker regionens uddannelsestænkning.

Ikke alle højskoler indgår i alle aktivitetstyper, men som grundregel har skolerne en meget stor lokal berøringsflade, der medfører en stor daglig og årlig gennemstrømning af mennesker. Ikke mindst i udkantsområder har højskolerne afgørende lokal betydning for forenings- og kulturlivet. Hertil kommer, at højskoler i udkantsområder også har en økonomisk betydning for lokalsamfundet.

Udvalget har på denne baggrund drøftet, om der kan være behov for vilkår, der særligt tilgodeser skoler i udkantsområder. Udvalget kan ikke anbefale dette. Udvalget finder, at tilskudsregler og andre vilkår bør være neutrale i forhold til skolernes geografiske placering og placering i det lokale samfund. Højskoleloven skal være en ren skolelov og ikke samtidig være et redskab i regionalpolitikken.

Som en konsekvens heraf indstiller udvalget, at den gældende dispensationsmulighed for kravet om mindst 24 årselever, der alene gælder for skoler, der i en årrække har haft stor folkelig og kulturel betydning for lokalområdet, bortfalder.

Udvalget tilføjer, at spørgsmålet om en skoles godkendelse/bortfald af godkendelse skal hvile på klare regler og ikke på et ministerielt skøn, der tilmed baserer sig på så uklare begreber som lokalområde og stor folkelig og kulturel betydning.

12. Forholdet mellem korte og lange kurser

Udvalget har drøftet forholdet mellem korte og lange kurser (af mindst 12 ugers varighed) og i denne forbindelse overvejet, om det skal anbefale en overflytning af tilskud fra korte til lange kurser. Udvalgets overvejelser har taget udgangspunkt i en formodning om, at deltagerprisen for lange kurser ville kunne reduceres mærkbart ved en overflytning af midler fra korte til lange kurser.

Grundlaget for drøftelserne var bl.a. følgende nøgletal om aktivitet og tilskud fordelt efter kursernes varighed.

2004	1 uge og derunder	2 uger	3-11 uger	Min 12 uger
Deltagere (personer)	34.363	10.630	851	10.468
Årselever	770	491	92	3.791
Gennemsnitlig egenbetaling pr. uge (kr.)	2.900	1.950	1.400	1.200
Tilskud i alt pr. årselev (kr.)	60.478	86.105	86.105	97.432
Tilskud i alt (mio. kr.)	46,6	42,3	8,0	369,4

Kilde: Højskolernes indberetninger til Undervisningsministeriet samt Finansloven for 2004.

Om korte kurser af til og med to ugers varighed kan der udledes af tabellen,

- at 80 pct. af deltagerne går på korte kurser,
- at 25 pct. af årseleverne går på de korte kurser, og
- at 19 pct. af tilskuddene udløses af de korte kurser.

Endvidere viser tabellen, at der tilskudsmæssigt er indarbejdet en prioritering af lange kurser.

Udvalget har herudover været opmærksom på, at for hver femte skole udgør aktiviteten på kurser af indtil to ugers varighed over 50 pct. af de pågældende skolers aktivitet, og at knap halvdelen af aktiviteten på kurser af to ugers varighed gennemføres på pensionisthøjskolerne.

Udvalget har på denne baggrund overvejet det hensigtsmæssige i helt eller delvist at flytte tilskud fra de korte kurser til de lange

kurser. Udvalget kan imidlertid ikke anbefale dette og har herunder især bemærket:

- Udvalget finder, at lange kurser er højskolernes kerneydelse, og at det af denne grund er naturligt, at staten yder størst tilskud til lange kurser.
- Udvalget finder det rimeligt, at deltagerbetalingen pr. uge ved de korte kurser er højere end ved de lange kurser. Udvalget har i denne forbindelse bemærket sig, at den forhøjede deltagerbetaling ved de korte kurser mere end opvejer det lavere statstilskud og de lidt højere udgifter. Korte kurser er således god økonomi for skolerne og er i den nuværende trængte elevsituation i mange tilfælde en nødvendig aktivitet for højskolernes overlevelse.
- Som følge af den beskedne aktivitet og det lavere statstilskud på de korte kurser vil en overflytning af bevillinger til lange kurser kun give mulighed for en beskedne nedsættelse af deltagerbetalingen. Det vurderes, at en overflytning kun vil have marginal betydning for søgningen til de lange kurser samtidig med, at den samlede økonomi for skolerne vil blive forringet.
- Udvalget vurderer, at de korte kurser uanset den kritik, der ind imellem rejses mod deres lødighed, generelt er et gode for skolerne, idet de korte kurser er rugekassen for udviklingen af de lange kurser og giver skoleformen en meget bredere kontakt med befolkningen end de lange. De korte kurser medvirker til en bredere accept af og forståelse for skoleformen.
- Udvalget finder, at de korte kurser har stor betydning for, at højskoler i udkantsområderne kan overleve. Udvalget har derfor forståelse for, at sådanne højskoler tilbyder mange korte kurser, og udvalget ønsker derfor ikke at ændre de økonomiske rammer for disse højskoler.

Det er på denne baggrund udvalgets opfattelse, at der fortsat er behov for støtte til de korte kurser, og at den nuværende vægtning af tilskud i forhold til kursuslængden bør videreføres.

13. Regelforenkling

Udvalget har drøftet mulighederne for regelforenkling i forhold til de gældende regler og vurderet forslag i lyset af et generelt ønske om administrativ enkelthed.

Indledningsvis skal det nævnes, at højskoleloven indeholder få bestemmelser om kursernes indhold og tilrettelæggelse, men nok så mange bestemmelser om de institutionelle og økonomiske rammer om virksomheden. En del af disse bestemmelser kan umiddelbart forekomme detaljerede og bureaukratiske. Bestemmelserne er imidlertid ingenlunde resultatet af tilfældigheder, men udslag af et behov hos tilskudsgiver, dvs. staten, for at sikre, at tilskud ydes til formålet og ikke andet. Den udbredte frihed til etablering af højskoler og fastlæggelse af indhold og tilrettelæggelse og den stort set fraværende statslige indflydelse herpå bevirker, at den statslige styring primært koncentrerer sig om institutionsmæssige krav til skolerne og tilskudsbetingelserne.

At friheden således har sin pris, er generelt accepteret af skolerne, og der har da heller ikke hverken i dette eller det forrige højskoleudvalg været udtrykt ønsker om grundlæggende regelforenklinger.

Udvalget har imidlertid gjort sig overvejelser om mulig regelforenkling. Det er opfattelsen, at den meste regelforenkling vil være af administrativ karakter, og at en sådan regelforenkling mest hensigtsmæssigt tages op i en direkte dialog mellem skolerne og ministeriet og ikke i et policyorienteret udvalg. Udvalget har i øvrigt noteret sig, at der løbende er kontakt mellem skolerne og ministeriet, herunder om regelforenkling.

På et enkelt punkt skal udvalget foreslå en regelforenkling. Det drejer sig om tilskudsbekendtgørelsens regler om korte kursusuger. Efter gældende regler kan en afkortet kursusuge være på 4 døgn og udløse 60 pct. tilskud, 4¹/₂ døgn med 70 pct. tilskud, 5 døgn med 80 pct. tilskud og 5¹/₂ døgn med 100 pct. tilskud. Udvalget finder en sådan detaljering unødigt bureaukratisk for

såvel skolerne som ministeriet og skal foreslå, at mulighederne for kursusuger på 4¹/₂ døgn, 5, døgn og 5¹/₂ døgn bortfalder.

Endelig er udvalget bevidst om, at forslaget om undervisning efter anden lov forudsætter, at der lægges en timeplan for hver enkelt elev, som indgår i ordningen. Udvalget er ligeledes bevidst om, at forslaget om indtil 15 pct. lukkede kurser forudsætter, at der løbende holdes regnskab med såvel den samlede aktivitet som de lukkede kurser.

Forslag:

- 1. Muligheden for afkortede uger på 4¹/₂, 5 og 5¹/₂ døgn bortfalder.*

14. Vilkår for husholdnings- og håndarbejdsskoler

Husholdnings- og håndarbejdsskolerne er ligesom folkehøjskolerne og efterskolerne omfattet af lov om frie kostskoler.

Husholdnings- og håndarbejdsskolerne retter sig mod både unge og voksne. Eleverne skal have afsluttet ni års skolegang eller være fyldt 16 år, og skolerne kan tilbyde 10. klasse. Generelt har husholdningsskolerne mange unge elever, mens flertallet af håndarbejdsskolernes elever er voksne.

Husholdnings- og håndarbejdsskolerne tilbyder kurser, hvor husholdnings- eller håndarbejdsfag eller en kombination heraf har en fremtrædende plads i undervisningen og mindst skal udgøre en tredjedel af den samlede undervisningstid for den enkelte elev. Skolerne har en lang tradition for at kombinere teori og praksis og lægger særlig vægt på de praktiske dannelseselementer, hvor arbejdet med hænderne står i centrum for læringsprocessen.

Husholdningsskolernes fagtilbud afspejler et meget bredt husholdningsbegreb. En del husholdningsskoler tilbyder 10. klasse, en enkelt koncentrerer sig om unge med særlige behov, andre har uddannet køkkenledere og -assistenter, nogle har fastholdt den almene husholdningslinje for alle elever, mens andre har suppleret med linjer i musik, idræt eller heste. Fælles for husholdningsskolerne er fokus på sundhedspolitiske og forbrugerorienterede problemstillinger.

Håndarbejdsskolerne koncentrerer sig om æstetiske dannelsesfag, kreative udtryk, viden om designprocesser og fagenes kulturhistorie. Flere håndarbejdsskoler fungerer i praksis som forskoler for senere uddannelser inden for håndværk og design.

Der findes 18 husholdnings- og håndarbejdsskoler, og skoleformen har siden 1997 fastholdt et stabilt elevtal.

Det er Højskoleudvalgets opfattelse, at husholdnings- og hånd-

arbejdsskolernes lovfællesskab med folkehøjskolerne bør videreføres. Udvalget finder, at kombinationen af folkelig oplysning og perspektivering af praktiske kundskaber er væsentlig, og at husholdnings- og håndarbejdsskolerne bør omfattes af samme hovedsigte som højskolerne. De forslag, som udvalget fremsætter i rapporten, bør efter udvalgets opfattelse også omfatte husholdnings- og håndarbejdsskolerne.

Ligesom for højskolerne er der behov for, at husholdnings- og håndarbejdsskolerne får mulighed for at tilbyde undervisning efter anden lovgivning. Derved bliver det muligt at synliggøre og anvende elementer af skolernes kurser i uddannelsessystemet, og husholdnings- og håndarbejdsskolerne vil kunne bidrage til, at stadig flere unge får en kompetencegivende uddannelse.

Efter udvalgets forslag kan undervisning efter anden lovgivning udgøre mellem en tredjedel og halvdelen af skolernes undervisning afhængig af, hvor mange undervisningslektioner de tilbyder. Når dette kombineres med, at mindst en tredjedel af undervisningen skal være husholdnings- og/eller håndarbejdsfag, betyder det, at husholdnings- og håndarbejdsskolerne skal være særlig opmærksomme på, at de overholder bestemmelsen om, at mindst halvdelen af undervisningen skal være af bred almen karakter. Tilbyder en skole f.eks. sine elever at læse halvdelen af undervisningen efter anden lovgivning og herudover har mindst en tredjedel husholdnings- og håndarbejdsfag, vil eleverne have mindre end en sjettedel af undervisningstiden til øvrige fag. Det vil stille skærpede krav til skolen om, at undervisningen i husholdnings- og håndarbejdsfag tilrettelægges som almen og perspektiverende undervisning. Da de fleste husholdnings- og håndarbejdsskoler afholder lange kurser, vil det dog sandsynligvis kun være i enkelte tilfælde, at skolerne vil benytte muligheden for at tilbyde op mod halvdelen af tiden til undervisning efter anden lovgivning.

Samarbejdet mellem en husholdnings- og håndarbejdsskole og en uddannelsesinstitution vil kunne ske på mange forskellige måder, som svarer til dem, der er nævnt i kapitel 7 for højskolerne. Udvalget forestiller sig, at det ud over almene områder først og fremmest vil komme til at dreje sig om et samarbejde

med uddannelsesinstitutioner inden for fagområder, der relaterer sig til husholdnings- og håndarbejdsfag. Det kan for eksempel være et samarbejde med udgangspunkt i uddannelserne til kok, bager, beklædningshåndværker og mediegrafiker på tekniske skoler, og det kan dreje sig om videregående uddannelser som pædagoguddannelsen og professionsbachelor i ernæring og sundhed samt uddannelserne på f.eks. Danmarks Designskole og Den grafiske Højskole.

Et samarbejde kan også dreje sig om gymnasiale enkeltfag. Forslaget vil gøre det muligt for husholdnings- og håndarbejdsskolerne at samarbejde med f.eks. et voksenuddannelsescenter om at tilbyde eleverne en undervisning, der vil gøre dem både formelt og reelt kvalificerede til at påbegynde en uddannelse, som ikke kræver en fuld gymnasial uddannelse.

Ligesom for højskolerne finder et enigt udvalg det afgørende, at vilkårene for elevernes betaling af lange kurser på husholdnings- og håndarbejdsskolerne forbedres. For at understøtte udvalgets anbefaling om, at den gennemsnitlige ugentlige deltagerbetaling for lange kurser skal svare til et niveau, som helt eller delvist alene dækker kost og logi, foreslår udvalget, at der genetableres en statslig elevstøtteordning for elever på lange kurser, og at elevstøtteordningen udformes således, at eleverne sikres en reduceret deltagerbetaling. Udvalget har under sine drøftelser af forslaget konkluderet, at det vil stille forslaget, selvom forslaget ikke vil kunne opfylde kommissoriets forudsætning om udgiftsneutralitet. For husholdnings- og håndarbejdsskolerne indebærer forslaget en skønnet merudgift på mellem 12 og 16 mio. kr. Det svarer til en stigning i det samlede statstilskud på mellem 16.000 og 21.500 kr. pr. årselev på lange kurser. Udvalget foreslår dog i den sammenhæng, at finansieringen af elevstøtteordningen delvist kan ske via anvendelse af de puljer, der i dag anvendes til særligt prioriterede elevgrupper samt til individuel supplerende elevstøtte. Den samlede merudgift til elevstøtten skønnes da at kunne reduceres med ca. 5 mio. kr.

Det er udvalgets opfattelse, at husholdnings- og håndarbejdsskolerne skal have mulighed for at tilbyde almen voksenuddan-

nelse (avu), og at skolerne – i modsætning til højskolerne – skal kunne godkendes til at afholde den tilhørende prøve. Skolerne har gode erfaringer med at tilbyde 10. klasse og med at afholde prøven hertil og bør have mulighed for at tilbyde voksne elever en undervisning og prøve på et tilsvarende niveau. Flere af eleverne har valgt kurser på en husholdnings- og håndarbejds-skole, fordi de endnu ikke er parate til at deltage i mere erhvervsrettede uddannelser. Muligheden for at tilbyde almen voksen-uddannelse på husholdnings- og håndarbejds-skolerne vil give eleverne konkrete og almene redskaber til efterfølgende at deltage i anden uddannelse.

Sigtet med forslagene vedrørende husholdnings- og håndarbejds-skolerne er at give skolerne samme vilkår som højskolerne suppleret med vilkår, der hører sammen med, at husholdnings- og håndarbejds-skolerne kan tilbyde 10. klasse.

Forslag:

- 1. Udvalgets forslag om højskoler omfatter også husholdnings- og håndarbejds-skolerne.*
- 2. Husholdnings- og håndarbejds-skolerne skal kunne godkendes til at undervise og afholde prøve i almen voksenuddannelse.*

15. Mindretalsudtalelse

Et mindretal, Grethe Rostbøll og Britta Schall Holberg, har taget forbehold over for hovedkonklusionerne i Højskoleudvalgets rapport.

Til grund for mindretallets forbehold over for hovedkonklusionerne, dels med hensyn til ændring af formålsbestemmelsen, dels med hensyn til muligheden for, at højskolerne kan tilbyde undervisning efter anden lovgivning, skal vi anføre:

Vi mener, at højskolernes hovedproblem er, at højskolernes kernekompetence, den folkelige oplysning og den almene dannelse, i de senere år har haft ringe prioritet i det politiske ønske om, at de unge så hurtigt som muligt skulle påbegynde en formel kompetencegivende uddannelse.

De politiske udmeldinger i den henseende har haft stor betydning for den vejledning, der er givet de unge, når de går ud af skolen. Erhvervsvejledningen vejleder kun i meget lille omfang om højskoler. Både de politiske udmeldinger og den næsten manglende orientering om højskolerne som mulighed får selvfølgelig stor indflydelse på de unges valg efter skolen. Hertil kommer, at mange unge finder elevbetalingen høj i forhold til andre muligheder.

Ikke desto mindre mener vi, at folkehøjskolen har sin særlige værdi i netop at være muligheden for de unge, der trænger til at opleve en skoleform uden eksamenskrav, inden de finder vej ind i en mere formel uddannelse. Ligesom vi mener, højskolerne er en vægtig mulighed for de unge, der trænger til at få en personlig afklaring af, hvad de vil i deres videre liv, og er en mulighed for de mennesker, der før eller senere i livet har brug for en personlig afklaring eller en orlovsperiode, inden de fortsætter deres virke. Ligeledes mener vi, at højskolerne kan spille en stor rolle i integrationen af de nye danskere, der kommer her. Vi lægger afgørende vægt på, at et bredt udsnit af mennesker fra ind- og udland kan mødes ubundet af eksamenskrav og andre prøver på højskolen.

Under udvalgsarbejdet er det da også blevet afdækket, i hvor høj grad højskolen i dag inden for lovens rammer, som den er, har en lang række muligheder, som i dag ikke udnyttes i et tilstrækkeligt omfang.

Disse muligheder fremgår af første halvdel af kapitel 7 og omfatter almen forberedelse, forberedelse til ekstern prøve, anden forberedelse til optagelse på en konkret uddannelse, samarbejde med uddannelsesinstitutioner, skift i miljø under uddannelse og kurser uden for højskoleloven.

Mindretallet er af den opfattelse, at hvis disse allerede eksisterende muligheder blev udnyttet maximalt, ville det betyde øget tilgang til højskolerne.

Mindretallet mener, at den folkelige oplysning og den almene dannelse, som er det grundlæggende i højskolernes virkefelt, også i fremtiden kan være et vigtigt meritgivende bidrag, når unge eller ældre søger videre uddannelse i det formelle system eller søger anden ansættelse.

Mindretallet finder ikke, at højskolerne vinder ved at plagiere andre uddannelser, men vinder ved netop at markedsføre den reale kompetence, som højskolen kan give sine elever, og som i anden uddannelsessammenhæng – også på europæisk plan – ses som en væsentlig kvalifikation i fremtiden.

Vi ser gerne, at højskolerne samarbejder med andre uddannelsesinstitutioner, og at samarbejde og vejledning/rådgivning i relation til de formelle uddannelser tydeliggøres. Vi mener i det hele taget, at en tydeliggørelse af de allerede eksisterende muligheder for højskolerne vil være vigtig. Vi tror, at højskolerne ved at sætte stærkere fokus på disse eksisterende muligheder kunne bidrage væsentligt til et nuanceret livslangt uddannelsessystem også i fremtiden. Vi mener således ikke, at flertallets forslag om, at højskolerne skal kunne tilbyde undervisning efter anden lovgivning, er et hverken ønskeligt eller nødvendigt tiltag, for at højskolerne skal kunne tiltrække flere elever. Vi mener derimod, at flertallets forslag vil medføre eksterne krav til undervisningens indhold og begrænse folkehøjskolens mulighed for

at være en fri uddannelsesinstitution, som selv sætter sine mål og selv afgør, hvordan den vil nå dem. Der vil være risiko for, at undervisningen efter anden lovgivning vil komme til at indtage en dominerende plads for dem, der søger et højskoleophold, hvilket vil være til skade for den almindelige højskoleundervisning og for samværet uden for undervisningen. Det er vores opfattelse, at folkehøjskolen i stedet for at indrette sig efter det øvrige uddannelsessystem bør fastholde sin særlige position, hvor fokus ikke er bestemt målbar faglighed, men folkelig oplysning og dannelse.

Dette så meget mere, som netop den traditionelle danske folkehøjskoles kvaliteter ikke alene allerede indgår og i stigende grad i de kommende år vil indgå såvel i hjælpeorganisationernes og de folkelige foreningers, men også i det offentlige internationale arbejde.

På denne baggrund og for at præcisere, at vi finder, at højskolerne allerede i dag har væsentlige – og for en række højskolars vedkommende – uudnyttede muligheder inden for loven, ser mindretallet heller ingen grund til at ændre højskolernes formålsparagraf.

Vi har da også noteret os, at Højskoleudvalgets kommissorium ikke lægger op til en sådan ændring af formålsparagraffen.

Mindretallet opfatter begrebet folkelig oplysning som et væsentligt traditionelt dansk, men også i fremtiden et væsentligt globalt begreb, der dækker bredt, og således i sig selv rummer både begreberne livsoplysning og demokratisk dannelse.

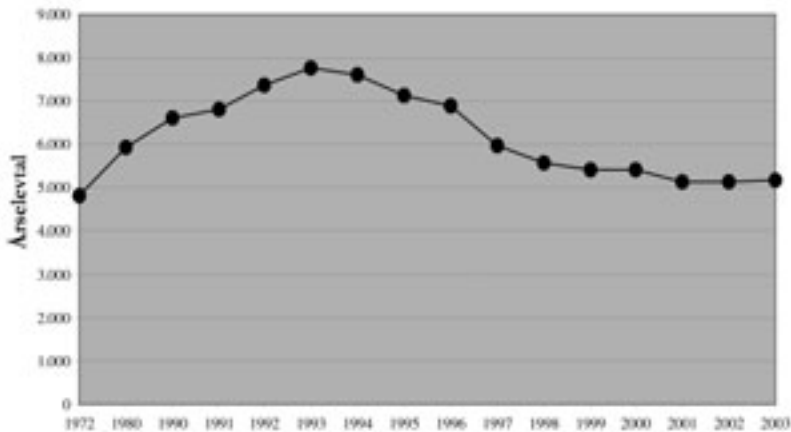
16. Bilag

Bilag 1: Folkehøjskoler i tal

Tabel 1. Udviklingen i højskolernes årselevtal i perioden 1972 til 2003

År	1972/1973	1973/1974	1974/1975	1975/1976	1976/1977	1977/1978	1979	1980	1981	1982	1983
Antal	4.793	4.800	5.077	5.180	5.089	5.498	5.443	5.443	5.923	6.357	6.578
År	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1993/1994
Antal	6.592	6.484	6.020	5.914	6.016	6.308	6.371	6.592	6.788	7.369	7.777
År	1994/1995	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
Antal	7.582	7.128	6.898	5.942	5.567	5.386	5.416	5.127	5.134	5.144	

Figur 1. Udviklingen i højskolernes årselevtal i perioden 1972 til 2003

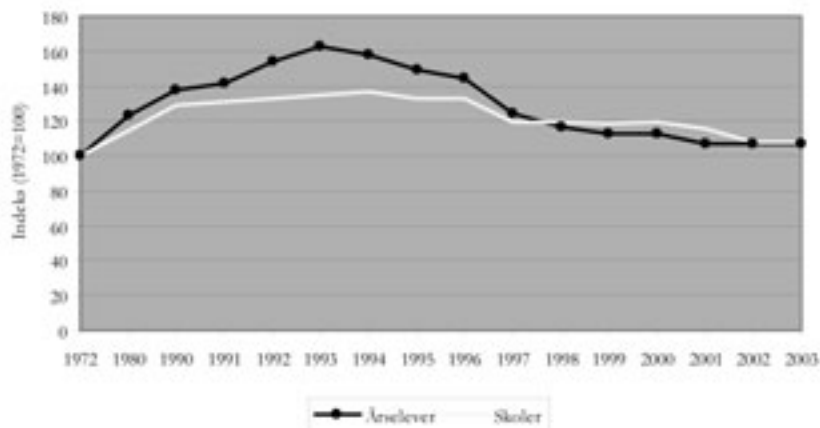

Tabel 2. Udviklingen i antal folkehøjskoler i perioden 1855 til 2003

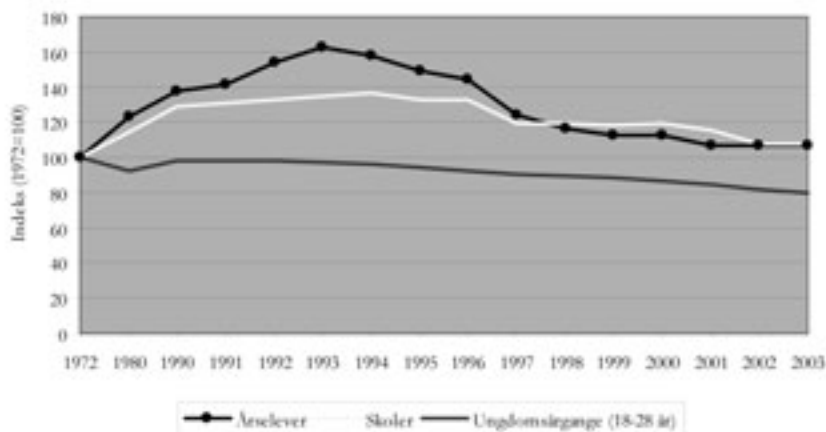
År	1854/55	1860/61	1870/71	1880/81	1890/91	1900/01	1910/11	1920/21	1930/31	1940/41	1950/51	1959/60	1971/72	1980/81
Antal	9	11	50	64	67	74	79	58	59	55	58	64	77	88
År	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Antal	99	101	102	104	105	102	102	92	92	91	92	89	83	83

Antallet af skoler er hvert år opgjort pr. 1. januar. Faldet i antallet af højskoler fra 1996 til 1997 kan primært tilskrives lukkede Tvind-skoler (i alt 7).

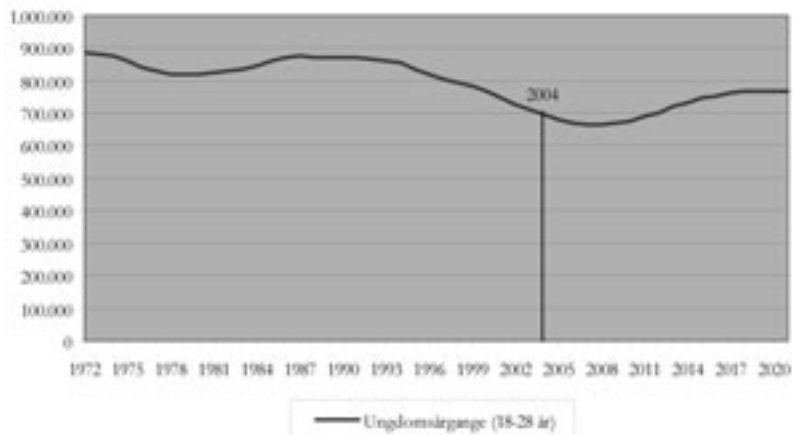
Figur 2. Udviklingen i antal højskoler i perioden 1972 til 2003

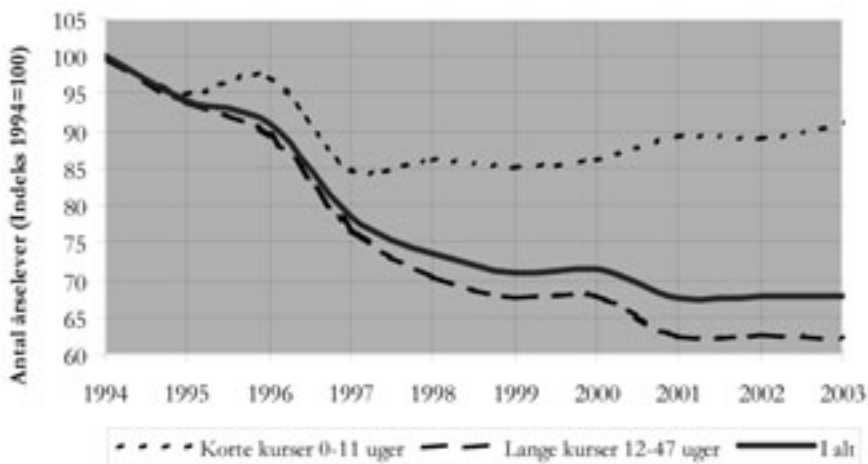
Figur 3. Udviklingen i ungdomsårgange i perioden 1972 til 2003

Figur 4. Udviklingen i ungdomsårgange fra 1972 og fremskrevet til 2020

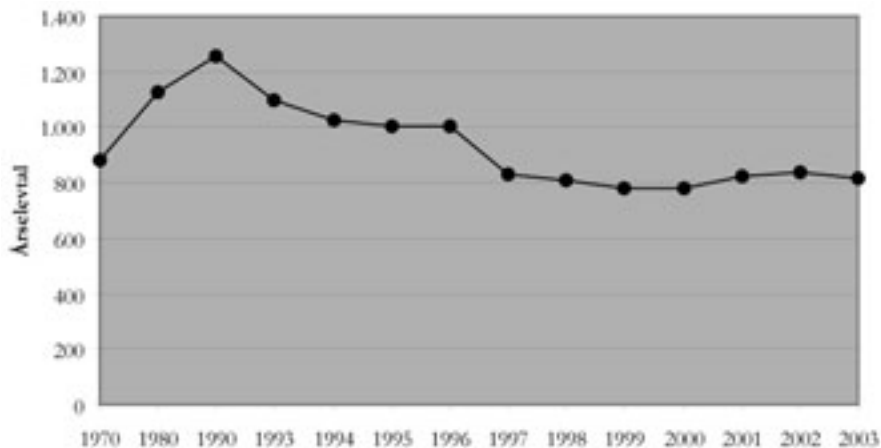

Figur 5. Udviklingen i årselevtal på højskolernes korte og lange kurser i perioden 1994 til 2003

Bilag 2: Husholdnings- og håndarbejdsskoler i tal

Figur 1. Udviklingen i skolernes årselevtal i perioden 1970 til 2003

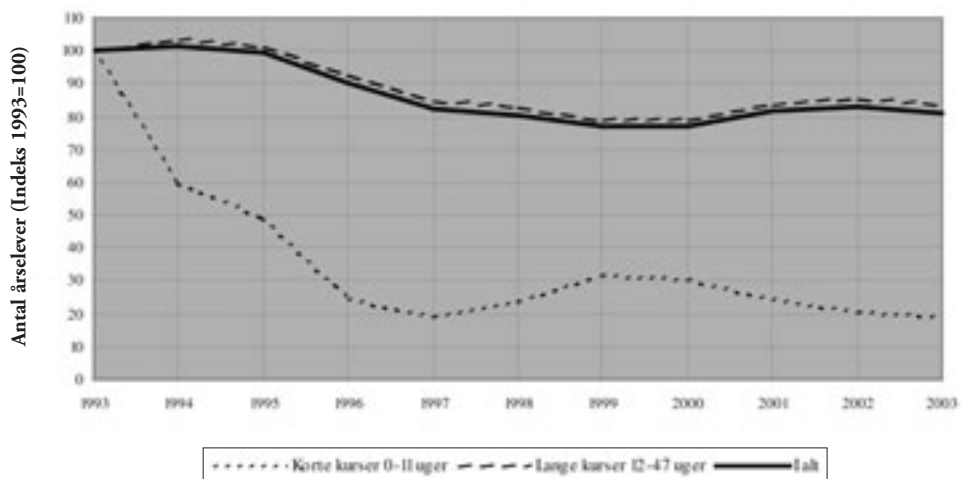

Tabel 1. Udviklingen i antal husholdnings- og håndarbejdsskoler i perioden 1950 til 2003

År	1950	1960	1970	1980	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Antal skoler	31	34	28	20	25	25	25	25	25	18	18	18	18	18	18	18

Antallet af skoler er hvert år opgjort pr. 1. januar. Faldet i antallet af skoler fra 1996 til 1997 kan primært tilskrives lukkede Tvind-skoler (i alt 6).

Figur 2. Udviklingen i årsevtal på skolernes korte og lange kurser i perioden 1993 til 2003.

På grund af fald i antallet af elever har Højskoleudvalget drøftet folkehøjskolens placering i det danske samfund.

Udvalget peger i sin rapport på en række nye muligheder for folkehøjskolens rolle i forhold til den enkelte og i forhold til det samfund, skoleformen er en del af.

Udvalget ønsker at fastholde folkehøjskolens frie placering og peger på en lang række samarbejdsmuligheder, som skoleformen kan udnytte mere intensivt fremover.

